

სსიპ იაკობ გოგებაშვილის სახელობის
თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ხელნაწერის უფლებით

თეა თვალავაძე

ტექსტოლოგიური და საგამომცემლო კვლევები გრიგოლ
ორბელიანის წერილებისა და დღიურების შესახებ

სპეციალობა:

ტექსტოლოგია და გამოცემათმცოდნეობა

ფილოლოგიის დოქტორის (1005) აკადემიური
ხარისხის მოსაპოვებლად წარდგენილი დისერტაციის

ა ვ ტ ო რ ე ფ ე რ ა ტ ი

თელავი
2019 წელი

ნაშრომი შესრულებულია სსიპ იაკობ გოგებაშვილის სახელობის
თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ
მეცნიერებათა ფაკულტეტის ფილოლოგიის დეპარტამენტში

სამეცნიერო ხელმძღვანელები:

ქეთევან გიგაშვილი, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი

მაია ნინიძე, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი,
მოწვეული პროფესორი

შემფასებლები:

ნათელა ჩიტაური, ფილოლოგიის დოქტორი

შარლოტა კვანტალიანი, ფილოლოგიის დოქტორი

დისერტაციის დაცვა შედგება 2019 წლის ____ _____, ____
საათზე, სსიპ იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწი-
ფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის
სადისერტაციო საბჭოს სხდომაზე, კორპუსი ____, აუდიტორია ____.

მისამართი: საქართველო, თელავი, 2200
ქართული უნივერსიტეტის ქუჩა №1
ტელ.: +995 350 27 24 01

დისერტაციის გაცნობა შეიძლება სსიპ იაკობ გოგებაშვილის
სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკასა
და ვებგვერდზე: <http://tesau.edu.ge>

სადისერტაციო საბჭოს სწავლული მდივანი,
ფილოლოგიის დოქტორი, პროფესორი **ნინო კოჭლოშვილი**

სადისერტაციო ნაშრომის ზოგადი დახასიათება

საკვლევი თემის აქტუალობა: გრიგოლ ორბელიანის მრავალმხრივი მოღვაწეობა მჭიდრო კავშირშია XIX საუკუნის ქართულ საზოგადოებრივ ცხოვრებასთან. იგი იყო არა მხოლოდ სახელოვანი გენერალი და სახელმწიფო მოხელე, არამედ ერთ-ერთი საუკეთესო მწერალი და აქტიური საზოგადო მოღვაწე. შესაბამისად, მის ცხოვრებასა და შემოქმედებაში ირეკლება ქართული ყოფის არაერთი ისტორიულ-კულტურული ასპექტი.

გრიგოლ ორბელიანის წერილობითი მემკვიდრეობა აერთიანებს როგორც მხატვრული, ისე დოკუმენტური ჟანრის ტექსტებს და ასახავს ავტორის არა მხოლოდ შემოქმედებით მოღვაწეობას, არამედ სამხედრო, სახელმწიფო და საზოგადოებრივ საქმიანობასაც. ამ ნაწერებშიც, ისევე როგორც წინააღმდეგობებით აღსავსე მის ცხოვრებაში, ერთდროულად ირეკლება ორი ურთიერთსაპირისპირო ტენდენცია: ერთი მხრივ, დამოუკიდებლობის ნოსტალგია, 1832 წლის შეთქმულებაში მონაწილეობა, ქვეყნის განათლებასა და კულტურულ განვითარებაზე ზრუნვა; მეორე მხრივ კი, რუსეთის მიერ ჩრდილოეთ კავკასიის დაპყრობაში მონაწილეობა და იმპერიის ერთგული სამსახური.

პირადი წერილები და დღიურები ისეთი დოკუმენტური წყაროებია, რომლებიც ყველაზე მრავალმხრივად წარმოაჩენს ავტორის შინაგან სამყაროს, მის დამოკიდებულებას როგორც ახლობლების, ნაცნობებისა და კოლეგებისადმი, ისე სხვადასხვა თემის, ისტორიული პირებისა და მოვლენებისადმი. ისინი გვაწვდის ყველაზე სარწმუნო ინფორმაციას ავტორის ფსიქოლოგიური პორტრეტის შესაქმნელად, ბიოგრაფიისა და ბიობიბლიოგრაფიის შესადგენად, ცხოვრებისა და შემოქმედების საკვლევად. წერილებსა და დღიურებში იკვეთება არა მხოლოდ ავტორის, არამედ ეპოქის სახეც. ამიტომ მათით ინტერესდებიან როგორც კონკრეტული ავტორის მოღვაწეობის მკვლევრები, ისე წყაროთმცოდნეები და ისტორიკოსები.

რამდენადაც ჩვენ მიერ განსახილველი ასეთი მნიშვნელოვანი მასალა აკადემიური სახით დღემდე არ გამოცემულა, უდიდესი ნაწილი კი – საერთოდ უცნობია ფართო საზოგადოებისათვის, ჩატარებული კვლევა უადრესად აქტუალურია.

ნაშრომის ძირითადი მიზანი: წინამდებარე სადისერტაციო ნაშრომი მიზნად ისახავს გრიგოლ ორბელიანის წერილებისა და დღიურების ტექსტოლოგიურ და გამოცემათმცოდნეობით კვლევას. ამ ორი

სახის ტექსტებთან მიმართებით სხვადასხვა ვითარება იყო, რაც საჭიროებდა განსხვავებულ მიდგომას.

გრიგოლ ორბელიანის პირადი წერილები, რომლებიც დაწერილია 1865 წლამდე, პროექტის „XIX-XX საუკუნეების ქართველ მწერალთა ეპისტოლური მემკვიდრეობა“ ფარგლებში, ფუნდამენტურად შესწავლილი და აკადემიურად გამოცემული იყო (იხ. II-VII ტომები). ასევე, ზედმიწევნით კარგად იყო შემუშავებული წერილების აკადემიურად გამოცემის კონცეფცია. შესაბამისად, წერილებთან დაკავშირებით, ჩვენი მიზანი იყო ამავე საგამომცემლო კონცეფციისა და ტექსტოლოგიური პრინციპების მიხედვით 1865 წლისა და შემდეგდროინდელი მასალის კვლევა, რომელიც გამოყენებული იქნებოდა ეპისტოლური მემკვიდრეობის VIII და IX ტომებში. კვლევა გულისხმობდა ავტოგრაფებიდან ტექსტების ამოკითხვას, დათარიღებას, მოხსენიებულ პირთა და გეოგრაფიულ სახელთა იდენტიფიცირებასა და გაურკვეველი პასაჟების კომენტირებას.

სხვა ვითარება იყო დღიურებთან დაკავშირებით. აქ ჩვენი საკვლევი მასალის უდიდესი ნაწილი უკვე გამოქვეყნებული ჰქონდათ სხვა მეცნიერებს, მაგრამ არა აკადემიური პრინციპებით. შესაბამისად, ჩვენი მიზანი იყო თანამედროვე მოთხოვნებისა და სტანდარტების მიხედვით საგამომცემლო კონცეფციის შემუშავება, ტექსტების საბოლოოდ დადგენა, მოხსენიებულ პირთა და გეოგრაფიულ სახელთა იდენტიფიცირება და გაურკვეველი პასაჟების კვლევა კომენტირებისათვის.

სამეცნიერო სიახლე: რამდენადაც წერილების ის კორპუსი, რომელზეც ვმუშაობდით, გამოუცემელი და ფართო საზოგადოებისთვის დღემდე უცნობი იყო, მათი ტექსტებიც და ჩატარებული კვლევის თითოეული შედეგი ახალია. ასევე სიახლეა ათობით წერილის დათარიღება, პირთა იდენტიფიკაცია და კვლევები კომენტირებისათვის.

რაც შეეხება დღიურებს, ჩვენ მიერ შემუშავებულია მათი აკადემიურად გამოცემის კონცეფცია; იდენტიფიცირებულია არა მხოლოდ პირები, არამედ ათობით გეოგრაფიული სახელი და ჩატარებულია კვლევები კომენტირებისთვის. გარდა ამისა, შევისწავლეთ და სამეცნიერო მიმოქცევაში შემოვიტანეთ დღემდე გამოუქვეყნებელი დღიურის ერთი ფრაგმენტი.

კვლევის მეთოდოლოგია: სადისერტაციო ნაშრომის კვლევის ობიექტია გრიგოლ ორბელიანის 1865-1873 წლებისა და ზოგი უფრო გვიანდელი უთარიღო წერილები და 1831-1839 წლების დღიურები.

მუშაობის პროცესში ძირითადად ვეყრდნობოდით ავტოგრაფებს. კვლევისთვის გამოვიყენეთ უახლესი ციფრული ტექნოლოგიები, ტექსტოლოგიური და წყაროთმცოდნეობითი მეთოდები. რთულად ამოსაკითხი ადგილების დადგენაში დიდი დახმარება გაგვიწია ხელნაწერის ამოკითხვის ეტაპობრივ-შრეობრივმა მეთოდმა და ჩვენ მიერვე შედგენილმა გრაფემათა როგორც ტიპური, ისე ატიპური მოხაზულობების ცხრილებმა.

გამოუქვეყნებელ წერილებსა და დღიურებში მოხსენიებულ პირთა იდენტიფიცირებისთვის მივმართეთ ისტორიულ-შედარებით და კორპუსული კვლევის მეთოდებს, საკომენტარო მასალის ანალიზისთვის კი – ინდუქციურს, დედუქციურსა და შემოქმედებით მეთოდებს.

წერილების დათარიღება შესაძლებელი გახდა ციფრული კორპუსების მეშვეობით. სამიუბო სისტემები დიდი მოცულობის ტექსტებშიც კი მნიშვნელოვნად აიოლებს ამა თუ იმ სიტყვის, სახელისა თუ ციფრის პოვნას, გვეხმარება წერილების შედარებითი ანალიზის ჩატარებასა და უთარილო ტექსტების შექმნის დროის დადგენაში. ბართების დასათარიღებლად მივმართეთ კვლევის სხვადასხვა მეთოდს, მათ შორის: გამორიცხვის, ისტორიულ-შედარებითს, კორპუსულსა და გრაფოლოგიურს.

ნაშრომის თეორიული მნიშვნელობა: ცნობილი მწერლის, სახელმწიფო და პოლიტიკური მოღვაწის, გრიგოლ ორბელიანის წერილებსა და დღიურებში აღწერილია რეალური ფაქტები და მონაწილეობენ რეალური პირები. ეს ტექსტები ირეკლავს ერის საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა მიმართულებას: ცოცხალ სამეცყველო ენას, წიგნიერებისა და განათლების დონეს, წეს-ჩვეულებებს, რელიგიურ ტრადიციებს, სოციალურ დიფერენციაციას, ხელოვნების დარგების განვითარების მდგომარეობასა და ყოველდღიურ ყოფას. ყოველივე ამის გამო, მათ ფასდაუდებელი ისტორიულ-კულტურული ღირებულება აქვს და ამ მასალის ფუნდამენტური შესწავლა უაღრესად მნიშვნელოვანია.

რამდენადაც ნაშრომში საკითხების კვლევა განხორციელებულია უახლესი მეთოდებისა და ციფრული ტექნოლოგიების გამოყენებით, ტექსტოლოგიისა და გამოცემათმცოდნეობის წინაშე მდგარი თანამედროვე გამოწვევების გათვალისწინებით, მისი თეორიული მნიშვნელობა, ვფიქრობთ, უდავოა.

ნაშრომის პრაქტიკული ღირებულება: ჩვენ მიერ მომზადებული წერილების ტექსტების პირველი ნაწილი დაიბეჭდა ეპისტოლური მემკვიდრეობის VIII ტომში და მის სამეცნიერო აპარატში აისახა და-

თარიღებაზე, პირთა იდენტიფიცირებასა და კომენტირებაზე ჩვენ მიერ ჩატარებული კვლევების შედეგები. წერილების მეორე ნაწილი იბეჭდება ეპისტოლური მემკვიდრეობის IX ტომში და მის სამეცნიერო აპარატში ასევე გამოყენებული იქნება იმავე მიმართულებით ჩვენ მიერ ჩატარებული კვლევების შედეგები.

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის მიერ მომზადებულ გრიგოლ ორბელიანის თხზულებათა აკადემიურ გამოცემაში აისახება დღიურების აკადემიურად გამოცემისთვის ჩვენ მიერ შემუშავებული კონცეფცია, სამეცნიერო აპარატში კი – პირთა და გეოგრაფიულ სახელთა იდენტიფიცირებისა და გაურკვეველი პასაჟების კომენტირებისათვის ჩვენ მიერ ჩატარებული ტექსტოლოგიური კვლევის შედეგები.

რომ შევაჯამოთ, ჩვენი კვლევები საფუძვლად დაედო გრიგოლ ორბელიანის წერილების ერთ აკადემიურ ტომს და გამოყენებული იქნება კიდევ ორ ტომში. შესაბამისად, ქართველ მკითხველს მიეწოდება ფუნდამენტურ კვლევებზე დაფუძნებული და აკადემიურად მომზადებული სამი ტომი.

ნაშრომის სტრუქტურა: სადისერტაციო ნაშრომი შედგება კომპიუტერულად აწყობილი 152 გვერდისგან. ის შეიცავს შესავალს, 4 თავს (22 პარაგრაფს) და დასკვნებს. პირველ თავში წარმოდგენილია გრიგოლ ორბელიანის წერილობითი მემკვიდრეობა, მისი გამოცემისა და კვლევის ისტორია; მეორე თავში განხილულია დოკუმენტური ჟანრების ისტორიულ-კულტურული მნიშვნელობა; მესამე თავში ასახულია მწერლის წერილებისა და დღიურების ტექსტოლოგიური კვლევები; მეოთხე თავი ეხება წერილებისა და დღიურების პუბლიკაციასთან დაკავშირებულ საგამომცემლო კვლევებს. ნაშრომს ერთვის გამოყენებული ლიტერატურისა და წყაროების (205 ერთეული) და საარქივო მასალების (57 ერთეული) ჩამონათვალი, კვლევასთან დაკავშირებული 24-გვერდიანი დანართი.

ნაშრომის აპრობაცია: ნაშრომში წარმოდგენილ საკითხებთან დაკავშირებული დებულებები განსახილველად წარგუდგინეთ კომპეტენტურ აუდიტორიას. მონაწილეობა მივიღეთ იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტში გამართულ პროფესორ-მასწავლებელთა და დოქტორანტთა სამეცნიერო კონფერენციაში 2018 და 2019 წლებში. ასევე ნაშრომთან დაკავშირებული კვლევები წარვადგინეთ სამ საერთაშორისო კონფერენციასა და ერთ საერთაშორისო სიმპოზიუმზე. მიღებული რეკომენდაციები და რჩევები ავსახეთ სადისერტაციო ნაშრომში.

სადისერტაციო ნაშრომის ძირითადი შინაარსი შესავალი

შესავალში განხილულია პირადი წერილებისა და დღიურების, როგორც მწერლის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ყველაზე სანდო წყაროების, ზოგადი მნიშვნელობა. წარმოჩენილია მე-19 საუკუნის მოღვაწეების შეფასებები გრიგოლ ორბელიანის ეპისტოლური მემკვიდრეობის ისტორიულ-კულტურულ ღირებულებასთან დაკავშირებით. მოხმობილია ავტორის მსჯელობები ბარათებისა და დღიურების წერის მნიშვნელობის შესახებ. განხილულია ამ დოკუმენტური ჟანრების ტექსტოლოგიური კვლევებისა და გამოცემათმცოდნეობითი კონცეფციის თეორიული და პრაქტიკული ღირებულება.

თავი I. გრიგოლ ორბელიანის წერილობითი მემკვიდრეობა, მისი გამოცემისა და კვლევის ისტორია

§ 1. გრიგოლ ორბელიანის სიცოცხლისდროინდელი პუბლიკაციები და მათი კრიტიკული მიმოხილვები

გრიგოლ ორბელიანის ორიგინალურ მხატვრულ მემკვიდრეობას შეადგენს რამდენიმე ათეული ლექსი და პოემა „სადღეგრძელო“. მხატვრული პროზა მას არ შეუქმნია, მაგრამ თარგმნილი აქვს როგორც ლექსები, ისე რამდენიმე მოთხრობა. რაც შეეხება დოკუმენტურ ნაწერებს, აქვს ძალიან მდიდარი ეპისტოლური მემკვიდრეობა, დღიურები, საქმიანი ქაღალდები, პუბლიცისტური წერილები და ჩანაწერები. შემორჩენილია გრიგოლ ორბელიანის რამდენიმე ზეპირი გამოსვლის ტექსტიც. პირველ თავში საჭიროდ მივიჩნიეთ მწერლის მთელი ამ წერილობითი მემკვიდრეობის პუბლიკაციებისთვის თვალის გადავლება, რათა ზუსტად განგვესაზღვრა იმ მასალის ადგილი მის მემკვიდრეობაში, რომელსაც ჩვენ ვიკვლევდით.

ავთენტური ტექსტის დასადგენად ბეჭდურ წყაროთაგან განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს სიცოცხლისდროინდელ გამოცემებს. მათი აღნუსხვა ხდება აკადემიურ კრებულებში და მათზე დაყრდნობით წარმოებს ტექსტოლოგიური და ლიტერატურათმცოდნეობითი კვლევები. ამიტომ პირველი პარაგრაფი სწორედ მათ მივუძღვნით.

გრიგოლ ორბელიანის ლექსები და თარგმანები 1852 წლიდან ქვეყნდებოდა სხვადასხვა პერიოდულ გამოცემაში. მწერლის სიცოცხლეში მისი თხზულებები სამჯერ გამოიცა ცალკე წიგნად. 1871 წელს ივანე კერესელიძემ გამოსცა პოემა „სადღეგრძელო“. 1873 წელს პეტრე უმიკაშვილის რედაქტორობით დაიბეჭდა ლექსების პირველი, 1879

წელს კი – მეორე, ზაქარია ჭიჭინაძისეული კრებული. გრიგოლ ორბელიანის სიცოცხლეში, ნაწარმოებების გამოცემის გარდა, მათი კრიტიკული ანალიზი და შეფასებაც ხდებოდა.

§ 2. მწერლის გარდაცვალების შემდგომი გამოცემები

მეორე პარაგრაფში მიმოხილულია მწერლის ნაწარმოებთა გამოცემის საკითხი და პერიოდულობა მისი გარდაცვალების შემდეგ. ლექსების მესამე კრებული ზაქარია ჭიჭინაძემ 1884 წელს გამოსცა, გრიგოლ ორბელიანის გარდაცვალებიდან მეორე წელსვე. მომდევნო კრებულამდე პერიოდულ პრესაში რამდენიმე ლექსი გამოქვეყნდა. 1928 წელს კი, ვახტანგ კოტეტიშვილის რედაქტორობით დაიბეჭდა გრიგოლ ორბელიანის ლექსების ახალი კრებული. მეხუთე კრებული 1935 წელს გამოქვეყნდა.

1936-1937 წლებში აკაკი გაწერელიამ ორ ტომად გამოსცა გრიგოლ ორბელიანის პირადი წერილები, რომლებმაც ქართული საზოგადოების დიდი ინტერესი გამოიწვია, მაგრამ გამოცემა შეწყდა და მკითხველთათვის უცნობი დარჩა ეპისტოლეთა უდიდესი ნაწილი, რომელიც ამ ორ ტომში ვერ მოხვდა.

1959 წელს გამოქვეყნდა გრიგოლ ორბელიანის თხზულებათა სრული კრებული, რომელშიც თავმოყრილი იყო იმ დროისთვის ცნობილი ყველა პოეტური და პროზაული ნაწარმოები. ეს კრებული გრიგოლ ორბელიანის ნაწარმოებების აკადემიურად გამოცემის პირველი მცდელობაა და წინა გამოცემებთან შედარებით ყველაზე სრულყოფილი და მეცნიერულ-კრიტიკულია. აღსანიშნავია, რომ გამოცემაში დაიბეჭდა იმ დროისთვის მიკვლეული დღიურის ყველა ჩანაწერი.

2010 წლიდან ხორციელდება პროექტი – XIX-XX საუკუნეების ქართველ მწერალთა ეპისტოლური მემკვიდრეობის აკადემიური გამოცემა. პროექტის ფარგლებში გამოცემულია გრიგოლ ორბელიანის წერილების 7 ტომი და დარჩენილი ბარათები, სავარაუდოდ, კიდევ 3 ტომს შეადგენს. ამ გამოცემაში შესული 100 ქართული და 229 რუსული წერილი პირველად გაიცნო საზოგადოებამ, მკვლევრებმა დაათარიღეს 156 წერილი და დაადგინეს არაერთი პირის ვინაობა.

§ 3. კვლევები გრიგოლ ორბელიანის ცხოვრებისა და შემოქმედების შესახებ

პარაგრაფში წარმოდგენილია ინფორმაცია მწერლის შესახებ არსებულ პუბლიკაციებთან დაკავშირებით. გრიგოლ ორბელიანის გარდაცვალებიდან დღემდე არ ნელდება მისი ცხოვრებისა და შემოქმედებისად-

მი ინტერესი – პერიოდულ გამოცემებში იბეჭდება სტატიები, ქვეყნდება ცალკეული წიგნები და მონოგრაფიები, იწერება დისერტაციები.

ამ ნაშრომებში მრავალი კუთხით არის გაანალიზებული გრიგოლ ორბელიანის მოღვაწეობა და შემოქმედება, მაგრამ აქამდე გამოუქვეყნებელი წერილებისა და დღიურების ტექსტოლოგიური კვლევა და პუბლიკაცია მეცნიერებს ახალ შესაძლებლობებს მისცემს ქართველი რომანტიკოსის ცხოვრებისა და შემოქმედების კიდევ უფრო ღრმა და მრავალმხრივი ანალიზისთვის.

თავი II. დოკუმენტური ჟანრების ისტორიულ-კულტურული მნიშვნელობა

§ 1. დოკუმენტური ჟანრების სპეციფიკა და წარმომავლობა

რამდენადაც სადისერტაციო ნაშრომი ეხება დოკუმენტური ჟანრის ტექსტებს – პირად წერილებსა და დღიურებს, საჭიროდ მივიჩნიეთ დოკუმენტური ჟანრის მოკლე, ზოგადი მიმოხილვა. პარაგრაფში განხილულია ისეთი დოკუმენტური ჟანრების სპეციფიკა და წარმომავლობა, როგორიცაა ქრონოგრაფია, ჰაგიოგრაფია, მემუარი, ორატორია, ეპისტოლე, დღიური, ჩანაწერი, ავტობიოგრაფია, ბიოგრაფია, პუბლიცისტიკა.

არსებობს კიდევ არაერთი სახის დოკუმენტური ტექსტი: განცხადება, რეკომენდაცია, ოქმი, აქტი, ანგარიში, შენიშვნა და სხვა, რომლებიც ხშირად გვხვდება მწერალთა არქივებში. ისინი არ განგვიხილავს, რადგან „საქმიანი ქაღალდების“ კატეგორიას განეკუთვნება.

§ 2. დოკუმენტური ჟანრი, როგორც ინფორმაციის წყარო

ამ პარაგრაფში მიმოხილულია დოკუმენტური ჟანრების ისტორიულ-კულტურული ღირებულება. ჩვენი წარმოდგენა წარსულის შესახებ იქმნება ამ ტიპის ტექსტებიდან მოპოვებული ინფორმაციების საფუძველზე. ისტორიულ-კულტურული ღირებულება, ბუნებრივია, მხატვრულ ლიტერატურასა და მის ჟანრებსაც გააჩნია, მაგრამ, მათგან განსხვავებით, დოკუმენტურ ჟანრებს, როგორც არაფიქციურს (non-fiction), აქვს სანდოობის უფრო მაღალი ხარისხი. თუ მხატვრული ნაწარმოებები ეპოქას, მოვლენებს, კულტურულ ფონს მხატვრულ პრიზმაში გარდატეხილი ფორმით ასახავს, დოკუმენტური ჟანრები ამ ყველაფერს პირდაპირ რაკურსში წარმოაჩენს.

მწერლის პირადი განცდები, ფიქრები და შეხედულებები აისახება როგორც მხატვრულ ნაწერებში, ისე რეალისტურ პროზაში –

დღიურებსა და ეპისტოლურ მემკვიდრეობაში. ეს სხვადასხვაგვარი ტიპის ტექსტები გვეხმარება არა მხოლოდ ავტორის ცხოვრებისა და შემოქმედების სრულყოფილად აღქმასა და ახალი დეტალების დაზუსტებაში, არამედ ცალკეული შემოქმედებითი პროცესების რეკონსტრუქციაშიც.

გრიგოლ ორბელიანის ერთ-ერთ წერილში მოცემულია ინფორმაცია ცენზურის მიერ ლექსიდან „თამარ მეფის სახე ბეთანიის ეკლესიაში“ ადგილების ამოღების შესახებ. პოეტის პირად ბარათებში გვხვდება ინფორმაცია პოემა „სადღეგრძელოს“ (თავდაპირველად „ტოლუბაში“ ერქვა) შექმნის შემოქმედებითი პროცესის შესახებაც.

მწერალმა საინტერესო და დახვეწილი ეპისტოლური მემკვიდრეობა დატოვა. ეს წერილები საოცრად გულწრფელია. ინფორმაციული დატვირთულობა განსაკუთრებით ზრდის მათ მნიშვნელობას მწერლის ცხოვრებისა და შემოქმედების კვლევისთვის.

§ 3. გრიგოლ ორბელიანის დოკუმენტური ნაწერების მიმართება მხატვრულთან

პარაგრაფში მოცემულია მსჯელობა მწერლის დოკუმენტური პროზის ზოგიერთი პასაჟის მხატვრულ ნაწარმოებებში ასახვის შესახებ. 1831 წლის დღიურში გრიგოლ ორბელიანი აღწერს თბილისიდან რუსეთს გამგზავრებას. ერთ-ერთ ჩანაწერში პოეტი გადმოგვცემს სვეტიცხოველში მეფე ერეკლეს საფლავის ხილვით გამოწვეულ განცდებს. ამ სიტყვებს ეხმიანება „სადღეგრძელოს“ ადგილი: „დიდება ივერიისა მასთან მარხია სამარეს“ და „იარალისადმი“ მიმართვა ერეკლეს ეპოქის შესახებ: „წარსულთა დროთა, დიდების დროთა ყოვლი კეთილი თანა წარიდეს“.

უაღრესად საინტერესო და ემოციურია ბუნების აღწერები გრიგოლ ორბელიანის იმავე დღიურში. ანანურში მისული პოეტი აღტაცებულია სანახაობით. ეს შთაბეჭდილება გადმოცემულია, მოგვიანებით, 1841 წელს დაწერილ ლექსში „საღამო გამოსაღმებისა“.

წერილებშიც გვხვდება მხატვრული პასაჟები, რომლებიც შემდგომ ლექსებში აისახება. ერთ-ერთ უთარილო წერილში, რომელიც, სავარაუდოდ, 1870 წლის 21 აგვისტომდე თარიღდება, პოეტი გადმოსცემს ბეთანიის ეკლესიაში თამარ მეფის ფრესკით მოგვრილ შთაბეჭდილებას, რომლის გამოძახილია მოგვიანებით, 1877 წელს დაწერილი ლექსი „თამარ მეფის სახე ბეთანიის ეკლესიაში“.

გრიგოლ ორბელიანის დოკუმენტური ნაწერები მაღალი მხატვრულ-ესთეტიკური ღირებულებით გამოირჩევა. უმაღლესი წოდე-

ბის ოფიციალური პირებისადმი მიწერილ ბარათებშიც კი გამოსჭვივის მწერლის მხატვრული გემოვნება და რომანტიკული ბუნება.

თავი III. გრიგოლ ორბელიანის წერილებისა და დღიურების ტექსტოლოგიური კვლევა

§ 1. ხელნაწერი წყაროები და მათი ამოკითხვის სირთულეები

პარაგრაფში საუბარია ხელნაწერის ამოკითხვის სირთულეებსა და მათი დამღევის გზებზე. პირადი წერილები და დღიურები იშვიათად იბეჭდება ავტორის სიცოცხლეში. ამიტომ მათი მთავარი წყარო ავტოგრაფებია, რომელთა ამოკითხვა სხვადასხვაგვარ პრობლემასთან არის დაკავშირებული, როგორცაა: გაკრული ხელი, სპეციფიკური მართლწერა, არტეფაქტის დაზიანება, უხეში გადახაზვა-ჩასწორებები და სხვა. მსგავსი სირთულეების დასაძლევად ძალზე მნიშვნელოვანია ახალი მიდგომების გამოყენება.

ხელნაწერის სწორად ამოკითხვა ტექსტოლოგიის ერთ-ერთი უპირველესი ამოცანაა. ამ მიზნის განსახორციელებლად მეცნიერები სხვადასხვა ეპოქაში სხვადასხვა მეთოდს მიმართავდნენ, მაგრამ უკანასკნელ წლებში ციფრულმა ტექნოლოგიებმა ბევრად უფრო გააფართოვა ხელნაწერთა ამოკითხვის შესაძლებლობები.

„ტექსტოლოგიისა და გამოცემათმცოდნეობის“ სადოქტორო პროგრამის ფარგლებში შემუშავებული იქნა მეთოდი, რომელიც ზემოთ ჩამოთვლილ ყველა სირთულეს ითვალისწინებს და ხელნაწერის ამოკითხვის ეფექტურ ხერხს გვთავაზობს, კერძოდ, სხვადასხვა მიკრომეთოდის კომპლექსურ გამოყენებას. ვფიქრობთ, ძალიან მნიშვნელოვანია არქივზე მუშაობის დაწყებისთანავე, ავტორის ხელწერის სკრუპულოზური შესწავლა, ტიპური და ატიპური ხელწერის ცხრილების შედგენა.

§ 1. გამოუქვეყნებელი წერილები და დღიურები

ამ პარაგრაფში განხილულია გამოუქვეყნებელი წერილებისა და დღიურების მნიშვნელობა ტექსტოლოგიური და ლიტერატურათმცოდნეობითი კვლევებისთვის. მიუხედავად იმისა, რომ ნაშრომზე მუშაობის დაწყებამდე გრიგოლ ორბელიანის 535 წერილი იყო აკადემიურად გამოცემული, ჯერ კიდევ მრავლად იყო გამოუქვეყნებელიც და აქტიურად ჩავერთეთ ეპისტოლური მემკვიდრეობის VIII-IX ტომების მოსამზადებლად წარმოებულ კვლევებში.

ახალ წერილებშიც, ისევე როგორც უკვე გამოქვეყნებულებში, მრავალი საინტერესო ინფორმაციაა დაცული არა მხოლოდ გრიგოლ

ორბელიანის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის, არამედ იმჟამინდელი სოციალურ-კულტურული ყოფისა და ქვეყანაში თუ ქვეყნის გარეთ მიმდინარე მოვლენების შესახებ.

ზუგდიდის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმში დაცულმა იონა მეუნარგიას არქივმა შემოგვინახა დღიურის დაუთარიღებელი ფრაგმენტი. ავტოგრაფს, სხვა უცნობ ხელნაწერებთან ერთად, სოლომონ ცაიშვილმა მიაკვლია და სტატიაში „გრიგოლ ორბელიანის უცნობი ავტოგრაფები“ აღნიშნა, რომ ავტოგრაფი წარმოადგენს 1839 წლის დღიურის ფრაგმენტს, სადაც აღწერილია პოეტის თავგადასავალი დაღესტნის ფრონტზე. მიუხედავად ამისა, 1959 წლის გამოცემის შემდგენლებს ეს ფრაგმენტი, სავარაუდოდ, გამორჩათ და წიგნში არ შეუტანიათ. ამდენად, ის დღიურის სახის ერთადერთი ჩანაწერია, რომელიც მწერლის თხზულებათა კრებულებში არ გამოქვეყნებულა. ეს ფრაგმენტი მნიშვნელოვანია იმ თვალსაზრისითაც, რომ ავსებს ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცული დღიურისა და ნიკოლოზ ტიმერმანისადმი გაგზავნილი წერილის ინფორმაციას, რითაც იმ პერიოდის მოვლენების საერთო სურათს ქმნის.

§ 3. ჟანრის იდენტიფიკაციის მნიშვნელობა აკადემიური გამოცემისთვის

აკადემიურ გამოცემაში ტექსტებს ჟანრობრივ-ქრონოლოგიური პრინციპით ვალაგებთ, ამიტომ აუცილებელია, სწორად განისაზღვროს, რომელ ჟანრს ეკუთვნის ესა თუ ის ნაწარმოები. 1959 წელს დაბეჭდილ თხზულებათა სრულ კრებულში, ორიგინალური პროზის რუბრიკაში ცალკე განყოფილებად არის გამოყოფილი „მხატვრული ესკიზები“, რომელშიც დაბეჭდილია ოთხი ტექსტი: „ან...დმი“, „ნ. ე. მ.“, „ზამთრისა ქარი გრიალებს“ და „ანბავი რიგის ღოშპიტალში ნათქვამი“.

პირველი მათგანი დაწერილია 1824 წელს და მასში გადმოცემულია გრიგოლ ორბელიანის განცდები სახლიდან წასვლასა და სამხედრო სამსახურის დაწყებასთან დაკავშირებით. ტექსტის სათაურად გამოტანილი მიმართვის ფორმა „ან-დმი“ და დასასრული – „ნეტარ წერილსა შენსა ძალედვას მოცემად ჩემდა წარსრულისა ბედნიერებისა და გამქრალისა ჩემისა თავისუფლებისა უკმოქცევად. მშვიდობით!“ – გვაფიქრებინებს, რომ ეს უნდა იყოს პირადი წერილი და არა მხატვრული ესკიზი.

მეორე ტექსტი მიემართება ნინო და ეკატერინე ჭავჭავაძეებსა და მანანა ერისთავ-ორბელიანს. მიმართვის ფორმები მიგვანიშნებს, რომ ესეც პირადი წერილია და არა მხატვრული ესკიზი.

მესამე ტექსტში მწერალი, თავისი მწუხარე განცდების გადმოცემისას, პირველი პირის მრავლობითს იყენებს, რაც მასთან ერთად ვინმე კონკრეტულ პირს კი არ უნდა გულისხმობდეს, არამედ მიგვანიშნებდეს ზოგადადამიანურ მოვლენებზე. ტექსტის სტილი მხატვრულია, მაგრამ ასეთი შედარებები გვხვდება გრიგოლ ორბელიანის დღიურებშიც.

მეოთხე ტექსტს აქვს გამოკვეთილი სიუჟეტი. მასში აღწერილია ლიტვური ამბავი, შეიძლება, რეალურ ისტორიაზე დაფუძნებული ან მთლიანად შეთხზული. სათაური მიგვითითებს, რომ მწერალმა ეს ამბავი რიგის ჰოსპიტალში მოისმინა და ჩაიწერა. მსგავსი მონათხრობები უხვად არის მის დღიურებშიც და, შესაბამისად, არც ეს უკანასკნელი ტექსტი მიგვაჩნია ორიგინალურ მხატვრულ ესკიზად.

ვფიქრობთ, რომ გრიგოლ ორბელიანს ორიგინალური პროზაული მხატვრული ტექსტები არ დაუწერია. იგი ქმნიდა მხოლოდ დოკუმენტურ პროზას. შესაბამისად, ამ ოთხი თხზულებიდან ორი უნდა იბეჭდებოდეს პირადი წერილების, ორი კი – ჩანაწერების განყოფილებაში.

§ 4. წერილების დათარიღება

პარაგრაფში აღწერილია დათარიღების სირთულებები და ის მეთოდები, რომლებიც წერილების დასათარიღებლად გამოვიყენეთ. დათარიღება ტექსტოლოგიური კვლევების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მიმართულებაა, რომლის შედეგები საგულისხმოა შემდგომი ტექსტოლოგიური და ლიტერატურათმცოდნეობითი კვლევებისთვისაც. მასალის ქრონოლოგიურად განთავსება აკადემიური გამოცემის ერთ-ერთი მთავარი პრინციპია. ამ პრინციპით ლაგდება ტექსტები და ინფორმაცია როგორც თხზულებათა სამეცნიერო კრებულებში, ისე მწერლის ცხოვრებისა და შემოქმედების მატანეში და, ბუნებრივია, რომ ამ პრინციპით განლაგება ვერ მოხდება ტექსტების დათარიღების გარეშე.

გრიგოლ ორბელიანის ეპისტოლური მემკვიდრეობის ახალ გამოცემაში წერილების დათარიღება შესაძლებელი გახდა ციფრული კორპუსების მეშვეობით. ხშირად გვჭირდება ინფორმაცია, რომელიც უკავშირდება სამოქალაქო ან საეკლესიო კალენდარს, ამიტომ აუცილებლად უნდა გვქონდეს მონიშნული ელექტრონული გვერდები, სადაც სანდო სამოქალაქო და საეკლესიო კალენდრებია.

თარიღის დასადგენად ვიყენებდით შემდეგი სახის ინფორმაციას: ქალაქის ტიპს, ჭვირნიშანს, მელნის ფერს, შინაარსობრივი მონაცემების შედარებას; წერილში მოყვანილ ისტორიულ ან კულტურულ-საზოგადოებრივ ფაქტებს; მოხსენიებულ პირთა დაბადება-გარდაცვა-

ლებისა და სახელობის დღეს, ქორწინებისა თუ ოჯახში მომხდარი სხვა მოვლენების თარიღს; კონკრეტული პირის მიერ გარკვეული თანამდებობის დაკავების ან მისი დატოვების წლებს; ადრესატის ან ადრესანტის ადგილმდებარეობას; გარეშე წყაროებს, მათ შორის: დღიურების ჩანაწერებს, სხვათა წერილებს, მოგონებებსა და სხვა დოკუმენტებს.

თარიღის დადგენა ტექსტოლოგიური მეცნიერებისთვის მეტად აქტუალური საკითხია. იგი შემდგომი კვლევების საყრდენია და საშუალებას იძლევა, სწორად იქნას გააზრებული როგორც მწერლის, ისე მისი შემოქმედების მნიშვნელობა თანადროულ ლიტერატურულ თუ საზოგადოებრივ გარემოში.

§ 5. ადრესატებისა და მოხსენიებულ პირთა იდენტიფიკაცია

ამ პარაგრაფში მიმოვიხილეთ პირთა იდენტიფიცირებასთან დაკავშირებული კვლევის მეთოდები და ტექნოლოგიები. სანამ საკითხის შესწავლას დავიწყებდით, გრიგოლ ორბელიანის ეპისტოლური მემკვიდრეობის წინა ტომებში უკვე ჩატარებული იყო საფუძვლიანი ტექსტოლოგიური კვლევები და, შესაბამისად, შემუშავებული იყო კვლევითი სტრატეგიები, რამაც საგრძნობლად გაგვიოლა ეს პროცესი.

ხშირად წერილში პიროვნება მხოლოდ გვარით არის ნახსენები და კონტექსტიდან ჩანს მისი პროფესია ან თანამდებობა. ამ შემთხვევაში პირის იდენტიფიცირებაში ძალიან გვეხმარებოდა ცნობარი „Кавказский Календарь“. ზოგჯერ პირი მოხსენიებულია მხოლოდ თანამდებობითა და არა გვარ-სახელით. როდესაც ეს თანამდებობა დროის ერთ მონაკვეთში მხოლოდ ერთ ადამიანს შეიძლება ეჭიროს, პირის ვინაობის დადგენა ხერხდება. თუ გვარს უკავშირდება რაიმე მოვლენა, მიუხედავად იმისა, რომ წერილში არ ჩანს პირის ზუსტი ვინაობა, ნახსენები ფაქტი გვეხმარება მის იდენტიფიცირებაში.

იმ შემთხვევაში, თუ პიროვნებები ისეთი მინიშნებებით არიან მოხსენიებულნი, როგორიცაა რომელიმე პირის მეუღლე, შვილი, ოჯახის წევრი, აკადემიური გამოცემის კომენტარში მათ შესახებ ინფორმაცია დაკონკრეტებული უნდა იყოს. ეს ტექსტოლოგიის კვლევის სფეროა და, შესაბამისად, ჩვენც ყველა ასეთ პირთან დაკავშირებით მაქსიმალურად მოვიძიეთ ინფორმაცია. ცნობების მოპოვებაში ძალიან დაგვეხმარა გენეალოგიური ნუსხები, თუმცა რამდენიმე უზუსტობამ დაგვარწმუნა, რომ აუცილებელია მოცემული ინფორმაციის შემოწმება.

დღიურების საერთო მოცულობა ბევრად უფრო მცირეა, ვიდრე წერილებისა, მაგრამ მათში ნახსენებ პირთა გარკვეული რაოდენობა

დაუდგენელი იყო და კომენტარში მათი ვინაობა მხოლოდ გრიგოლ ორბელიანის ტექსტში არსებული მინიშნების მიხედვით იყო გამოტანილი. ამ პირთა ვინაობის დასადგენად სხვადასხვა მეთოდის გამოყენება მოგვიხდა.

მწერლის დოკუმენტური ნაწერებიდან მიღებული ინფორმაცია სრულყოფილი ვერ იქნება მათში მოხსენიებულ პირთა იდენტიფიცირების გარეშე. ამიტომ დიდი მნიშვნელობა აქვს იმის გარკვევას, თუ ვინ იგულისხმება ამა თუ იმ წერილში ნახსენებ სახელში, გვარში, მეტსახელში, საზოგადო სახელსა თუ ნაცვალსახელში.

§ 6. გეოგრაფიულ სახელთა ამოკითხვა და იდენტიფიკაცია

პარაგრაფში განხილულია წერილებსა და დღიურებში მოყვანილი გეოგრაფიული სახელების ამოკითხვის სირთულეები. ტექსტებზე მუშაობისას ერთ-ერთ სერიოზულ პრობლემას ქმნის გეოგრაფიული ტოპონიმების ამოკითხვა და იდენტიფიცირება, რადგან მათში უამრავი წვრილი, ნაკლებად ცნობილი და თან დღეისათვის უკვე სახელშეცვლილი დასახლებული პუნქტია ნახსენები. საინფორმაციო ბაზების გამოყენებისას ხელს გვიშლის ქართულ და რუსულ დაწერილობებში შეუსაბამოებები. პირთა სახელები, გვარები და ტოპონიმები რუსულად და ქართულად ხშირად სხვადასხვაგვარად გამოითქმის. ამიტომ წერილების კომენტირებისას ალღოთი ვხვდებოდით, რომელი გეოგრაფიული სახელი იგულისხმებოდა ამა თუ იმ კონკრეტულ შემთხვევაში, ან როგორ შეიძლებოდა დაწერილიყო ის რუსულად. თითოეული ასეთი ტოპონიმის დასადგენად გვიხდებოდა ხანგრძლივი კვლევის ჩატარება, ყველა შესაძლო დაწერილობის წარმოდგენა და შემოწმება, არსებობდა თუ არა ასეთი დასახლებების გეოგრაფიული პუნქტები. თუ რომელიმე დაემთხვეოდა, შემდეგ ვარკვევდით, შეიძლებოდა თუ არა, რომ მოცემულ კონტექსტში ის ყოფილიყო ნაგულისხმები.

§ 7. საკომენტარო მასალის მომზადება

ამ ნაწილში საუბარია თხზულებათა აკადემიური გამოცემის სამეცნიერო აპარატში კომენტარის დართვის აუცილებლობის შესახებ. წერილებსა და დღიურებში ხშირად გვხვდება ისეთი ფრაზები, რომლებსაც სჭირდება კომენტირება, რომ მკითხველისთვის გასაგები გახდეს, რა იგულისხმება ამა თუ იმ მოვლენაში, რთულად მისახვედრ პასაჟში.

ხშირად გვიხდება წერილებში მოყვანილი არა მარტო საქართველოში მიმდინარე მოვლენების, არამედ საზღვარგარეთის ისტორიუ-

ლი ფაქტების კომენტირებაც. ზოგჯერ კომენტარს ვაკეთებთ ორი ინფორმაციის კვლევა-შედარების საფუძველზე.

გრიგოლ ორბელიანი წერილებსა და დღიურებში საუბრობს პროზაულ ან პოეტურ ნაწარმოებებზე, პიესებზე, საოპერო თუ თეატრალურ წარმოდგენებზე. ტექსტის სრულყოფილად აღსაქმელად მკითხველს სჭირდება ინფორმაცია მათ ავტორებზე. რამდენადაც საქმე ეხება თითქმის ორი საუკუნის წინანდელ ამბებს, თითოეული მათგანის გასარკვევად საგანგებო კვლევა იყო საჭირო.

§ 8. ავტორისეული შეცდომები და მათი ამოკითხვის სირთულეები

როგორც პირად წერილებში, ისე დღიურებშიც გვხვდება მექანიკური შეცდომები და ისტორიული ფაქტების არაზუსტად მოხსენიების შემთხვევებიც. ამ სახის ლაფსუსები ძალიან ართულებს კვლევას და უამრავი მასალის გაცნობა და დამატებითი ინფორმაციის შემოტანა საჭირო იმის დასასაბუთებლად, რომ ნამდვილად შეცდომასთან გვაქვს საქმე.

ამ პარაგრაფში მოყვანილი გვაქვს მწერლისეული შეცდომების მაგალითები. ხშირად გვარისა და მასთან დაკავშირებული ინფორმაციის მიხედვით მივდივართ დასკვნამდე, რომ გრიგოლ ორბელიანს იგი არასწორად აქვს დაწერილი. წერილებში არსებულ შეცდომებს ვასწორებთ კვლევებიდან გამომდინარე, მაგრამ მანამდე არ გამოვთქვამთ მოსაზრებას, სანამ არ დავრწმუნდებით, რომ ნამდვილად ის პირია ნახსენები, რომელიც ჩვენ ვივარაუდეთ.

§ 9. სხვა პირთა მიერ გრიგოლ ორბელიანისთვის გაგზავნილ წერილებში დაცული ინფორმაციის მნიშვნელობა

არა მხოლოდ გრიგოლ ორბელიანის წერილების, არამედ სხვათა მიერ მისთვის გაგზავნილი ბარათების, მოგონებებისა და ჩანაწერების კვლევის შედეგადაც მჟღავნდება მრავალი უცნობი ფაქტი, რომელიც აზუსტებს მწერლის ბიოგრაფიასა თუ შემოქმედებით მემკვიდრეობას. ეს კიდევ ერთხელ ცხადყო სხვადასხვა არქივსა თუ მუზეუმში გრიგოლ ორბელიანისადმი მიწერილი ბარათების შესწავლამ. აღნიშნული ბარათების უმეტესობა დღემდე გამოუქვეყნებელია, თუმცა პოეტისთვის გაგზავნილი წერილების ბეჭდვა მის სიცოცხლეშივე დაიწყო.

სხვათა წერილებს დიდი მნიშვნელობა აქვს იმ თვალსაზრისითაც, რომ გვაწვდის ინფორმაციას მწერლის ჩვენამდე არმოღწეული ბარათების შესახებ. ეს ბარათები საყურადღებოა არა მარტო მოვლე-

ნების თარიღების დასადგენად და საკომენტაროდ, არამედ მათში მოხსენიებული პირები და მათი თანამდებობები შესაძლებელს ხდის პირთა იდენტიფიცირებას ან ვინაობის დაზუსტებას, ასევე საკვლევი პიროვნებისადმი მათი ურთიერთმიმართების დადგენას.

თავი IV. წერილებისა და დღიურების პუბლიკაციასთან დაკავშირებული საგამომცემლო კვლევები

§ 1. გრიგოლ ორბელიანის ცალკეული წერილების პუბლიკაციები

პარაგრაფში მოცემულია ინფორმაცია გრიგოლ ორბელიანის წერილების პუბლიკაციების შესახებ. მწერლის თანამედროვეებმა მწერლის ბარათების გამოქვეყნება მისი გარდაცვალებიდან მალევე დაიწყეს. პირველად 1883 წლის 7 სექტემბერის გაზეთ „დროებაში“ გამოქვეყნდა პოეტის მიერ 1875 წლის აპრილში გაგზავნილი ორი წერილი იაკინთე ალექსი-მესხიშვილისადმი, 1885 წლის 5 სექტემბერს იმავე გაზეთში დაიბეჭდა პოეტის ორი წერილი ეკატერინე ჭავჭავაძე-დადიანისადმი.

გრიგოლ ორბელიანის პირველმა ბიოგრაფმა – იონა მეუნარგიამ ნაშრომის „ცხოვრება და ღვაწლი გრიგოლ ორბელიანისა“ წერა მწერლის სიცოცხლეში, 1879 წელს დაიწყო და პირველად 1904-1905 წლების ჟურნალ „მოამბის“ ნომრებში გამოაქვეყნა. მან ეს ბიოგრაფია პოეტის მონათხრობსა და წერილებზე ააგო და მასში მოიყვანა წერილები როგორც სრული სახით, ისე ფრაგმენტულად.

1936-1937 წლებში, აკაკი გაწერელიას რედაქციითა და შენიშვნებით, გამოიცა გრიგოლ ორბელიანის წერილების ორტომეული. გამოცემამ გააერთიანა იმ დროისთვის მიკვლეული ყველა ქართული ბარათი, მაგრამ რამდენადაც ეს მასალა სხვადასხვა საცავში იყო გაბნეული, შემდეგაც გაგრძელდა ახლად გამოვლენილი წერილების ცალკეული პუბლიკაციები.

§ 2. გრიგოლ ორბელიანის წერილების ორტომეული

ამ პარაგრაფში განხილულია პოეტის წერილების პირველი გამოცემა. გრიგოლ ორბელიანმა უმდიდრესი ეპისტოლური მემკვიდრეობა დატოვა. ამ მემკვიდრეობის მეცნიერული შესწავლისა და გამოცემის საქმეს, ისევე როგორც თხზულებების გამოცემას, უდიდესი ამაგი დასდო აკაკი გაწერელიამ. მან 1936 წელს გამოსცა პოეტის წერილების I ტომი, რომელშიც შევიდა 1832-1850 წლებში დაწერილი 157 წერილი,

1937 წელს კი – II ტომი, რომელშიც გაერთიანდა 1851-1859 წლების 226 ბარათი. ამრიგად, ორივე ტომში 383 წერილი დაიბეჭდა. ბარათების უმრავლესობისთვის ეს გამოცემა პირველი პუბლიკაცია იყო.

აკაკი გაწერელისა და გრიგოლ ორბელიანის წერილების გამოცემა სამ ტომად ჰქონდა ჩაფიქრებული. III ტომში ის ვარაუდობდა 1860-1883 წლების (სამოქალაქო პერიოდის) წერილების გამოქვეყნებას, აგრეთვე დამატების სახით იმავე ტომში გამორჩენილი, დაუთარილებელი ბარათების დაბეჭდვას. ქართული წერილების შემდეგ, მკვლევარი გეგმავდა ქართულ ენაზე დაწერილი დღიურებისა და რუსულ ენაზე არსებული ოფიციალური და კერძო წერილების გამოცემას, რომელსაც სერიის IV-V ტომები დაეთმობოდა. გარკვეული მიზეზების გამო, ეს ჩანაფიქრი ვერ განხორციელდა.

§ 3. ეპისტოლური მემკვიდრეობის აკადემიური გამოცემა და მისი მეცნიერული კონცეფცია

გრიგოლ ორბელიანის წერილების სრულყოფილად გამოცემა რამდენიმე ათეული წლის შემდეგ გახდა შესაძლებელი. 2010 წელს იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტმა დაიწყო პროექტის „XIX-XX საუკუნეების ქართველ მწერალთა ეპისტოლური მემკვიდრეობა“ განხორციელება. დღეისთვის გამოცემულია 8 ტომი, რომელიც მწერლის 727 წერილს აერთიანებს. ეს გამოცემა წარმოგვიდგენს ეპისტოლური მემკვიდრეობის აკადემიურად გამოცემის საინტერესო კონცეფციას და აქვს გამოსაცემი მასალის სპეციფიკასთან მაქსიმალურად მორგებული სამეცნიერო აპარატი.

ტექსტების უმრავლესობა ავტოგრაფის სახითაა ჩვენამდე მოღწეული და ბევრი მათგანი პირველად გამოქვეყნდა. შესაბამისად, ჩატარებულია მნიშვნელოვანი ტექსტოლოგიური კვლევები: ამოკითხვა, ატრიბუცია, დათარიღება, პირთა იდენტიფიკაცია. რუსული წერილები გამოცემაში დაბეჭდილია ძირითად ტექსტად, ხოლო ქართული თარგმანები მათ შემდეგ არის წარმოდგენილი.

აკაკი გაწერელისა და გრიგოლ ორბელიანის შემთხვევაში ძალიან ბევრი წერილია, რომელსაც ავტორის მიერ მითითებული ჰქონდა მხოლოდ თარიღი და არ იყო მიწერილი წელი. უმეტეს შემთხვევაში, გამომცემელს სწორად ჰქონდა დოკუმენტი დათარიღებული, მაგრამ არსად იყო არგუმენტირება იმასთან დაკავშირებით, თუ რას ეყრდნობოდა ეს კვლევა. ამიტომ აკადემიური გამოცემის მომზადებლებს მოუხდათ არგუმენტების მოძიება და ვარაუდების გამყარება. ეს ფაქტობრივად

ხელახალი დათარიღება იყო, რადგან რამდენიმე შემთხვევაში თარიღის კორექტირებაც გახდა საჭირო.

ტომებში სამეცნიერო აპარატი წარმოდგენილია კომენტარებით, პირთა და გეოგრაფიულ სახელთა ანოტირებული საძიებლებითა და ლექსიკონით. გამოცემაში სრულყოფილად არის დაცული ავტორისეული სტილი, ორთოგრაფია, პუნქტუაცია და აზრაცები, გარდა იმ შემთხვევებისა, სადაც კალმისმიერი ლაფსუსებია დაფიქსირებული. ავტორისთვის დამახასიათებელი, ენობრივად გაუმართავი ფრაზები შენარჩუნებულია.

პასპორტებში მოცემულია სრული ინფორმაცია წერილის შესახებ და იგი განაწილებულია შემდეგ რუბრიკებში: ხელნაწერი/ავტოგრაფი, თარიღი და ადგილი, ხელმოწერა, ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა, ავტოგრაფის ან ასლის აღწერილობა, ადრესატის მისამართი, შენიშვნები, პირველი პუბლიკაცია, დათარიღება. კომენტარების შემდეგ გამოცემას ერთვის პირთა და გეოგრაფიულ სახელთა ანოტირებული საძიებლები, რომლებიც ანბანურ რიგზეა დალაგებული. ლექსიკონში გარდა ლიტერატურულისა, ასახულია სასაუბრო ფორმები, რუსიციზმები და უცხო წარმომავლობის სიტყვები.

გრიგოლ ორბელიანის ეპისტოლური მემკვიდრეობის ტომების თანმხლები ტექსტოლოგიური რუბრიკები მნიშვნელოვან და საფუძვლიან კვლევათა შედეგებს წარმოადგენს. ეს რუბრიკები გამოცემის განხორციელების პროცესში თანდათან იხვეწებოდა და საბოლოოდ მიიღო ისეთი სახე, რომელიც სრულყოფილად აკმაყოფილებს აკადემიური გამოცემის მოთხოვნებს.

§ 4. გრიგოლ ორბელიანის წერილების აკადემიური გამოცემის ისტორიულ-კულტურული ღირებულება

გრიგოლ ორბელიანის მოღვაწეობა მრავალმხრივია და მჭიდრო კავშირშია XIX საუკუნის ქართულ ყოფასთან. მისი ეპისტოლური ნააზრევის თავმოყრით იქმნება ეპოქის არაჩვეულებრივი რეალისტური სურათი, ცოცხალი სახეებითა და ახლოდან დანახული მოვლენებით.

დაღესტანში სამხედრო სამსახურის დასრულების შემდეგ, გრიგოლ ორბელიანი სხვადასხვა ადმინისტრაციულ თანამდებობაზე მუშაობდა საქართველოში და აქტიურ მონაწილეობას იღებდა არა მარტო საქართველოს, არამედ კავკასიის მართვაში. ამ პერიოდში მწერალი ხშირად უგზავნიდა წერილებს კავკასიის მეფისნაცვლებს – ალექსან-

დრე ბარიატინსკისა და მიხეილ რომანოვს. ეს ვრცელი მოხსენებები თუ მოკლე შეტყობინებები მნიშვნელოვან ინფორმაციას იძლევა კავკასიასა თუ ზოგადად რუსეთის იმპერიაში განვითარებული ისტორიულ-პოლიტიკური მოვლენებისადმი მწერლის დამოკიდებულებაზე.

სხვა ადრესატებისადმი წერილებში გამოთქმულია მეტად საგულისხმო მოსაზრებები ქართული ენის, ადათების, განათლებისა და კულტურის შესახებ. გრიგოლ ორბელიანის ეპისტოლური მემკვიდრეობის აკადემიურ გამოცემაში დაბეჭდილ წერილებში უამრავი საინტერესო და აქამდე უცნობი ინფორმაციაა დაცული იმჟამინდელი როგორც ქართული, ისე საერთაშორისო მოვლენების შესახებ. ამიტომ ამ გამოცემას, გარდა მეცნიერულისა, განუზომელი ისტორიულ-კულტურული მნიშვნელობაც აქვს.

§ 5. დღიურების გამოცემის პრაქტიკა

პარაგრაფში საუბარია დღიურების პუბლიკაციის საერთაშორისო გამოცდილებასა და საქართველოში ამ ჟანრის განვითარებაზე. მწერალთა თხზულებების სრულ გამოცემებში იბეჭდება მათი დღიურებიც. მაგალითად, 2016 წელს ედინბურგის უნივერსიტეტმა გამოსცა ცნობილი ინგლისელი მწერლის – ქეთრინ მენსფილდის სრული კრებულის მეოთხე ტომი, რომელშიც მოთავსებულია დღიურები და სხვადასხვა ტიპის ჩანაწერები. მენსფილდის დღიურები ადრეც არაერთხელ გამოცემულა ნაწყვეტების სახით, მაგრამ ეს არის პირველი მეცნიერულად დაზუსტებული და ქრონოლოგიურად დალაგებული გამოცემა, რომელსაც ახლავს კომენტარები ისტორიული, კულტურული და ბიოგრაფიული კონტექსტუალური დეტალების შესახებ.

საქართველოში დღიურის ჟანრი მე-18 საუკუნის დასაწყისიდან ვითარდება. ამ ფორმის ჩვენამდე მოღწეულ პირველ ნიმუშად მიიჩნევა სულხან-საბა ორბელიანის მიერ აღწერილი 1713-1716 წლების მოგზაურობა ევროპაში, ამ თხზულებით ქართულ მწერლობაში მხატვრულ-დოკუმენტური ჟანრი დამკვიდრდა. დღიურის ტიპის სამოგზაურო-მემუარული ჟანრის ნაწარმოებებიდან ცნობილია ტიმოთე გაბაშვილის „მიმოსვლა“, ვახუშტი ბატონიშვილის „პეტერგოფის აღწერა“, გრიგოლ ბატონიშვილის „მოგზაურობა პეტერბურგიდან ვილნომდე“, გიორგი ავალიშვილის „მგზავრობაი თბილისით იერუსალიმისადმი...“ და სხვა. ამ ჟანრს მიეკუთვნება გრიგოლ ორბელიანის „მგზავრობა ჩემი ტფილისიდან პეტერბურდამდის“.

§ 6. გრიგოლ ორბელიანის დღიურების გამოცემის ისტორია

პარაგრაფში საუბარია გრიგოლ ორბელიანის დღიურების მიკვლევასა და გამოცემაზე. დღიურების ერთი ნაწილი დაიკარგა, მეორე კი ათწლეულების განმავლობაში არ უნახავთ არა მხოლოდ მწერლის თანამედროვეებს, არამედ თავად ავტორსაც, რადგან 1832 წლის შეთქმულებაში მონაწილეობის გამო დაპატიმრებისას ჩამოართვეს.

გრიგოლ ორბელიანის დღიურიდან ფრაგმენტები პირველად იონა მეუნარგიამ გამოაქვეყნა 1905 წელს მონოგრაფიაში „ცხოვრება და ღვაწლი თ. გრიგოლ ორბელიანისა“. 1928 წელს პავლე ინგოროყვამ მიაკვლია გრიგოლ ორბელიანის დღიურს „მგზავრობა ჩემი ტფილისიდან პეტერბურლამდის“ და ჟურნალ „მნათობში“ გამოაქვეყნა პირველი ცნობები მის შესახებ, რომელსაც დაურთო დღიურის ფრაგმენტები. მას შემდეგ პერიოდულ გამოცემებში იბეჭდებოდა ამ დღიურის ცალკეული თავები.

მწერლის 1831-1832, 1836 და 1839 წლების დღიურები სრულად გამოქვეყნდა 1959 წელს თხზულებათა კრებულში, შემდეგ კი ამ გამოცემაზე დაყრდნობით, 1989 წელს კრებულში „საღამო გამოსაღმებისა“.

§ 7. დღიურების აკადემიურად გამოცემის კონცეფცია და მისი მეცნიერული ღირებულება

გრიგოლ ორბელიანის თხზულებათა სრული აკადემიური გამოცემა დღემდე არ არსებობს. ამიტომ საჭირო გახდა მისი საგამომცემლო კონცეფციის შემუშავება ტექსტოლოგიისა და გამოცემათმცოდნეობის უახლესი მოთხოვნების შესაბამისად.

აკადემიური გამოცემის სპეციფიკიდან გამომდინარე, ვფიქრობთ, რომ მწერლის თხზულებების მომავალ აკადემიურ გამოცემაში დღიურები უნდა დაიბეჭდოს ისეთი სახით, როგორიც ავტორის ხელიდან გამოვიდა, სტილისტური თუ ორთოგრაფიული ჩარევის გარეშე. თითოეულ ტექსტს უნდა დაერთოს სამეცნიერო აპარატი, რომელშიც გვერდებისა და სტრიქონების მიხედვით ასახული იქნება ავტოგრაფში არსებული სწორებები და მექანიკური შეცდომები. მითითებული იქნება წყაროები და მათი აღწერილობა. მოცემული უნდა იყოს ტექსტოლოგიური შენიშვნები და კომენტარები, საძიებლები და ლექსიკონები.

1833 წლამდე დაწერილი დღიურების ავტოგრაფში მეფის რუსეთის საწინააღმდეგო განწყობის ამსახველი ადგილები ხაზჩამოს-

მულია და მიწერილი აქვს – „Перевод“, რაც ცხადყოფს, რომ 1832 წლის შეთქმულების საგამომძიებლო კომისია ამ ეპიზოდებით დაინტერესებულა და თარგმნა მოუთხოვია. ვფიქრობთ, მნიშვნელოვანია, რომ 1832 წლის შეთქმულების საგამომძიებლო კომისიის მიერ დღიურებზე გაკეთებული მინაწერები აღნუსხული იყოს აკადემიური გამოცემის სამეცნიერო აპარატში.

დასკვნები

გრიგოლ ორბელიანმა საინტერესო და ენობრივ-სტილური თვალსაზრისით დახვეწილი დღიურები და ეპისტოლური მემკვიდრეობა დაგვიტოვა. ეს ნაწერები აღსავსეა ემოციებით, საინტერესო აზრებით, ღრმა განზოგადებული მსჯელობებითა და ხატოვანი სახეებით.

ჩვენ ტექსტოლოგიურად შევისწავლეთ მწერლის 206 წერილი, რომელთაგან 98 პირველად გამოქვეყნდა ეპისტოლური მემკვიდრეობის VIII ტომში და 94 კი – IX ტომში. ამ ორ ტომში შესატანი მასალიდან და სამომავლო ტომებიდან დავათარილეთ 43 წერილი, გავარკვიეთ მათში მოხსენიებული ათობით პირის ვინაობა და ჩავატარეთ კვლევები გაურკვეველი ადგილების კომენტირებისათვის.

პირადი წერილები და დღიურები იშვიათად იბეჭდება ავტორის სიცოცხლეში. ამიტომ მათი მთავარი წყარო ავტოგრაფებია, რომელთა ამოკითხვა სხვადასხვა სირთულესთან არის დაკავშირებული, როგორცაა: გაკრული ხელი, სპეციფიკური მართლწერა, არტეფაქტის დაზიანება, უხეში გადახაზვა-ჩასწორებები და სხვ. მსგავსი სირთულეების დასაძლევად ვიყენებდით უახლეს მეთოდებსა და ციფრულ ტექნოლოგიებს. გარდა ამისა, საგანგებოდ შევისწავლეთ მწერლის როგორც ქართული, ისე რუსულენოვანი ავტოგრაფების კალიგრაფია და, ტექსტების ზუსტად ამოკითხვის მიზნით, შევადგინეთ მისი ხელწერისთვის დამახასიათებელი ტიპური და ატიპური მოხაზულობების ცხრილები.

მწერლის დოკუმენტური ნაწერებიდან მიღებული ინფორმაცია სრულყოფილი ვერ იქნება მასში მოხსენიებულ პირთა იდენტიფიცირების გარეშე. ხშირად წერილში პიროვნება მხოლოდ გვარით არის ნახსენები და კონტექსტიდან ჩანს მისი პროფესია ან თანამდებობა. პირთა იდენტიფიკაციასთან დაკავშირებული ინფორმაციის მოძიებაში ყველაზე მეტად დაგვეხმარა გენეალოგიური ნუსხები და კორპუსული კვლევა. დასათარიღებლად მივმართავდით კვლევის სხვადასხვა მეთოდს, მათ შორის, გამორიცხვის, დედუქციურსა და სხვა.

გრიგოლ ორბელიანის წერილებზე მუშაობისას ერთ-ერთ სერიოზულ პრობლემას ქმნიდა გეოგრაფიული სახელების ამოკითხვა და იდენტიფიცირება, რადგან მათში უამრავი ნაკლებად ცნობილი და თან დღეისათვის უკვე სახელშეცვლილი დასახლებული პუნქტია ნახსენები. თითოეული ასეთი ტოპონიმის დასადგენად ხანგრძლივი კვლევის ჩატარება გვიხდებოდა.

მწერალი დღიურებში ხშირად ახსენებს პროზაულ ან პოეტურ ნაწარმოებებს, პიესებს, საოპერო და თეატრალურ წარმოდგენებს. ტექსტის სრულყოფილად აღსაქმელად მკითხველს სჭირდება იცოდეს, კონკრეტულ შემთხვევაში ვისი თხზულება, წარმოდგენა ან მუსიკა იგულისხმება. ჩვენ, შეძლებისდაგვარად, მოვიპოვეთ ინფორმაცია თითოეულ მათგანზე.

გრიგოლ ორბელიანის დღიურების წინა გამოცემებზე დაკვირვებამ მიგვიყვანა დასკვნამდე, რომ ცალკეული ჩანაწერების აღსაქმელად უმჯობესი იქნებოდა მათი ერთმანეთისაგან უფრო მკვეთრად გამოყოფა. რამდენადაც, უმრავლეს შემთხვევაში, ჩანაწერს არ უძღვის სრული თარიღი და მხოლოდ რიცხვია მითითებული, სასურველია, ყოველი ჩანაწერის წინ კვადრატულ ფრჩხილებში იყოს მოცემული როგორც თვე და რიცხვი, ისე წელიც.

აკადემიური გამოცემის სპეციფიკა ითვალისწინებს არა მხოლოდ იმას, რომ საკვლევი მასალა მეცნიერულად იყოს შესწავლილი, არამედ სამეცნიერო აპარატის სტრუქტურირებასაც. ჩვენი აზრით, გრიგოლ ორბელიანის დღიურების ახალ აკადემიურ გამოცემასაც, მისი წერილების მსგავსად, სჭირდება კარგად ორგანიზებული რუბრიკები. აუცილებლად უნდა იყოს მოცემული ტექსტოლოგიური შენიშვნები, რომლებშიც ასახული იქნება გვერდებისა და სტრიქონების მიხედვით ავტოგრაფში არსებული სწორებები და მექანიკური შეცდომები. ასევე უნდა იყოს მოწესრიგებული ტექსტოლოგიური კომენტარები და სასურველია, რომ ისინი იყოს მაქსიმალურად ამომწურავი.

ჩვენ მიერ ჩატარებული კვლევები აისახა გრიგოლ ორბელიანის ეპისტოლური მემკვიდრეობის ორ ტომში და აისახება დღიურების აკადემიურ გამოცემაში.

სადისერტაციო ნაშრომის ძირითადი დებულებები ასახულია პუბლიკაციებში:

1. გრიგოლ ორბელიანის წერილების კულტურულ-ისტორიული ასპექტები. საერთაშორისო კონფერენციის „არქივთმცოდნეობა, წყაროთმცოდნეობა – ტენდენციები და გამოწვევები“ მასალები, თბილისი, 2018, გვ. 306-311.
2. თეა თვალავაძე, ია ღაღუა, „ცისფერყანწელთა ახლად გამოვლენილი ეპისტოლური მემკვიდრეობა და მისი მნიშვნელობა ქართული ლიტერატურის ისტორიისთვის“, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის მოამბე, 2018, ტ. 12, №4. გვ. 306-311.
3. Textological Researches of Grigol Orbeliani's Epistolary Heritage. „International Journal of Latest Research in Humanities and Social Science (IJLRHSS)“, Volume 02 – Issue 08, 2019, გვ. 18-24; <http://www.ijlrhss.com/paper/volume-2-issue-8/6-HSS-432.pdf>
4. გრიგოლ ორბელიანის წერილების პირველი ტომი და ცენზურა, ჟურნალი „ანალები“, 2019, დეკემბერი, N15.

საერთაშორისო ფორუმებზე წაკითხულ მოხსენებებში:

1. გრიგოლ ორბელიანის წერილების დათარიღება, ახალგაზრდა მეცნიერთა საერთაშორისო სიმპოზიუმში ჰუმანიტარულ მეცნიერებებში, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი, 2017.
2. ლიტერატურის მუზეუმში დაცული გამოუქვეყნებელი საარქივო მასალები, საერთაშორისო კონფერენცია: არქივთმცოდნეობა, წყაროთმცოდნეობა – ტენდენციები და გამოწვევები, საქართველოს ეროვნული არქივი, თბილისი, 2018.
3. გრიგოლ ორბელიანის წერილების კულტურულ-ისტორიული ასპექტები. საერთაშორისო კონფერენცია: არქივთმცოდნეობა, წყაროთმცოდნეობა – ტენდენციები და გამოწვევები, საქართველოს ეროვნული არქივი, თბილისი, 2018.
4. გრიგოლ ორბელიანისადმი მიწერილი წერილების მნიშვნელობა ინფორმაციის მოსაპოვებლად, საერთაშორისო კონფერენცია: არქივთმცოდნეობა, წყაროთმცოდნეობა – ტენდენციები და გამოწვევები, საქართველოს ეროვნული არქივი, თბილისი, 2019.

**LEPL Iakob Gogebashvili
Telavi State University**

with the right of the manuscript

Tea Tvalavadze

**Textual and Publishing Studies on Grigol Orbeliani's
Letters and Diaries**

Specialty:
Textual Scholarship and Editorial Studies

**Thesis By The Doctor Of Philology (1005) To Receive
The Academic Degree**

A B S T R A C T

**Telavi
2019**

The work has been fulfilled at the Department of Philology of the Faculty of Humanities of the LEPL Iakob Gogebashvili Telavi State University

Scientific Supervisors:

Maia Ninidze, Doctor of Philology, Invited Professor

Ketevan Gigashvili, Doctor of Philology, Professor

Assessors:

Natela Chitauri, Doctor of Philology

Sharlota Kvantaliani, Doctor of Philology

The defense of the thesis will be held at _____ in 2019, at the session of the Dissertation Board of the Faculty of Humanities of the LEPL Iakob Gogebashvili Telavi State University, building ____, auditorium ____.

Address: N1, Kartuli Universiteti Street, Telavi 2200

Tel.: +995 350 27 24 01

The thesis can be found at the Telavi State University Library and website: <http://tesau.edu.ge>

Scientific Secretary of the Dissertation Board,
Doctor of Philology, Professor: **Nino Kotchloshvili**

General Outline of the Thesis

Urgency of the research issue: Grigol Orbeliani's versatile work is closely linked to XIX-century Georgian social life. He was not only a celebrated general and a civil servant but one of the best writers and an active public figure. Accordingly, a lot of historical and cultural aspects of Georgian lifestyle are reflected in his life and creative work.

Grigol Orbeliani's written legacy combines both artistic and documentary texts and reflects not only the author's creative work but also military, state, and public activities. These writings, as well as his life full of contradictions, reflect two opposed tendencies: on the one hand, nostalgia for independence, participation in the conspiracy of 1832, care for the country's education and cultural development, and on the other hand, Russia's participation in the occupation of the North Caucasus and the loyal service for the empire.

Personal letters and diaries are documentary sources that most profoundly illustrate the author's inner world, his attitude towards relatives, acquaintances and colleagues, as well as towards various topics, historical persons and events. They provide the most reliable information for the creation of a psychological portrait of the author, for compilation of the biography and biobibliography, for the study of life and creativity. Not only the author but also the era is depicted in the letters and diaries. They are therefore of interest to scholars of a particular author, as well as to scholars of the source studies and historians.

Since such important material considered by us has not yet been published in an academic form and much of it is completely unknown to the general public, the research is extremely relevant.

The main aim of the thesis: The purpose of this thesis is to provide a textual and publishing study of Grigol Orbeliani's letters and diaries. There were different situations with respect to these two types of materials, which required a different approach.

Grigol Orbeliani's personal letters, written before 1865, were fundamentally studied and published academically within the framework of the project "Epistolary Legacy of Georgian Writers of the XIX-XX Centuries" (see volumes II-VII). In addition, the concept of academic publishing of letters was well developed. Accordingly, with regard to the letters, our aim was to study, in accordance with the same publishing concept and textual principles, the materials of 1865, which thereafter would be used in Volumes VIII and IX of the Epistolary Legacy. The research involved reading out the texts from autographs, dating, identifying individuals and geographical names, and commenting on obscure passages.

As for diaries, the situation was quite different. Most of our research material here has been already published by other scientists, but not according to academic principles. Consequently, our goal was to develop a publishing concept according to modern requirements and standards, to eventually identify texts, persons and geographical names mentioned there, and to comment on obscure passages.

Scientific novelty: As this corpus of letters, we were working on, was still unpublished and unknown to the wider public, their texts and each result of the conducted studies are new. The novelty also includes dating dozens of letters, identifying individuals and doing research for commenting.

As for diaries, we have developed the concept of publishing them academically; we have identified not just individuals, but dozens of geographical names and conducted studies for commenting. In addition, we have studied and brought to the scientific circulation one fragment of an unpublished diary.

Research methodology: The subject of the thesis research is Grigol Orbeliani's undated letters written in 1865-1873 and later, and diaries written in 1831-1839. In the process of work, we mainly relied on autographs. We used the latest digital technologies, textual and source study methods for the research. The stage-by-stage and stratal method of reading out the manuscript and drawn by us tables of both typical and atypical patterns of graphemes helped us read out the difficult places in the texts.

We used the historical-comparative and corpus-based research methods to identify individuals in unpublished letters and diaries, as well as inductive, deductive, and creative methods to analyse material intended for commentary.

Dating of letters became possible through digital corpuses. Search engines, even in large volumes of texts, greatly help in finding a word, a name, or a number, as well as in conducting a comparative analysis of letters and determining the time for undated texts. In order to date the cards, we applied various research methods, including: exclusion, historical-comparative, corpus-based and graphological methods.

Theoretical significance of the work: The letters and diaries of a prominent writer, statesman and politician Grigol Orbeliani describe real facts and involve real persons. These texts reflect all trends of the social life: living spoken language, level of literacy and education, everyday lifestyle, customs, religious traditions, social differentiation, state of the development of art, and other. Because of all this, they bear an invaluable historical-cultural value and a fundamental study of this material is of utmost importance.

To the extent that the work in question is carried out using state-of-the-art methods and digital technologies, given the contemporary challenges facing textology and publishing, we believe that its theoretical relevance is undeniable.

Since the research of the issues in the thesis has been conducted using the latest methods and digital technologies, we reckon that its theoretical relevance is undeniable given the contemporary challenges facing textology and publishing science.

Practical value of the work: The first part of the texts of the letters, prepared by us, has already been published in Volume VIII of the Epistolary Legacy, and the results of our studies on dating, identifying individuals and commenting have been used in the scientific apparatus. The second part of the letters is being published in Volume IX of the Epistolary Legacy and the results of our research on dating identifying and commenting will be used in its scientific apparatus, as well.

The concept we developed for academic publication of diaries will be used in the academic edition of Grigol Orbeliani's works prepared by Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature, while the results of our textual research on identification of unknown persons and geographical names and commenting on obscure passages will be used in the scientific apparatus.

To summarize, our studies have been used as a basis for one academic volume of Grigol Orbeliani's writings and will be used in two more such volumes. Accordingly, Georgian readers will be provided with three academically prepared volumes based on our fundamental research.

Structure of the work: The thesis consists of 152 computer-assembled pages. It consists of an introduction, 4 chapters (22 paragraphs) and conclusions. The first chapter presents the written legacy of Grigol Orbeliani, the history of its publication and research; The second chapter discusses the historical-cultural significance of documentary genres; The third chapter outlines the textual studies of Grigol Orbeliani's letters and diaries; The fourth chapter deals with publishing studies related to the publication of letters and diaries. The work is accompanied by the reference (205 units), archival materials (57 units), and a 24-page appendix related to the study.

Appraisal of the thesis: The provisions related to the issues in the work have been presented to the competent audience for consideration. We participated in the Annual Scientific Conference of Professors and PhD Students at Iakob Gogebashvili Telavi State University in 2018 and 2019. We also presented research papers at three international conferences and one international symposium. The obtained recommendations and tips have been reflected in the thesis.

The main content of the thesis

Introduction

The introduction discusses the general meaning of personal letters and diaries as the most reliable sources of the writer's life and creative work. The thesis presents the evaluations of the figures of the XIX century regarding the historical-cultural value of Grigol Orbeliani's extensive epistolary legacy. The author's discussions concerning the importance of writing cards and diaries have been used. The theoretical and practical value of the textual studies and the publishing concept of these documentary genres has been demonstrated.

Chapter I. The Written Legacy of Grigol Orbeliani, History of its Publication and Research

§ 1. Grigol Orbeliani's lifetime publications and their critical reviews

Grigol Orbeliani's original artistic heritage consists of dozens of verses and a poem "The Toast". He did not create fiction prose but he translated both poems and short stories. As for the documentary writings, he has a very rich epistolary heritage, diaries, commercial papers, publicist letters and records. Several texts of oral speeches by Grigol Orbeliani are still preserved. In Chapter One, we considered it necessary to look at all the writer's legacy for publications in order to determine precisely the place of the material in his legacy that we were studying.

For the purpose of finding authentic text from print sources, lifetime editions are particularly important. They are recorded in academic collections and textual and the literary studies are carried out based on them. That is why we have dedicated the first paragraph to them. Poems and translations of Grigol Orbeliani were published in various periodicals since 1852. His works were published three times as a separate book during the writer's lifetime. In 1871, Ivane Kereselidze published a poem "The Toast". In 1873, the first collection of poems was published by Petre Umikashvili, and in 1879, the second one – by Zakaria Chichinadze. In addition to publishing works in the lifetime of Grigol Orbeliani, their critical analysis and evaluation were also carried out.

§ 2. Subsequent editions after the writer's death

The second paragraph deals with the periodicity and the issue of publication of the writer's work after his death. Zakaria Chichinadze published the third collection of poems in 1884, the second year after Grigol Orbeliani's death. Prior to the next collection, several verses were published in the periodical

press. In 1928, a new collection of poems by Grigol Orbeliani was published by Vakhtang Kotetishvili. The fifth collection of poems was published in 1935.

In 1936-1937, Akaki Gatsserelia published two volumes of personal letters by Grigol Orbeliani, which caused great interest of Georgian society, but the publication was ceased and most of the epistles, which were not included in these two volumes, remained unfamiliar to the readers.

A complete collection of Grigol Orbeliani's works was published in 1959, containing all the prose and poetic works known at that time. This collection is the first attempt to publish Grigol Orbeliani's works academically and is the most complete and scholarly-critical in comparison to previous editions. It is noteworthy that all the records of the diary studied at that time were included in the publication.

Since 2010, the project – Academic Edition of the Epistolary Legacy of Georgian Writers of the XIX-XX Centuries – has been implemented. In the frames of the project, 7 volumes of Grigol Orbeliani's letters have been published and the remaining cards are likely to include 3 more volumes. The first 100 Georgian and 229 Russian letters included in this publication were first introduced to the public; the researchers dated 156 letters and identified several individuals.

§ 3. Studies on Grigol Orbeliani's life and creativity

The paragraph provides information about the author in relation to existing publications. Since the death of Grigol Orbeliani, the interest in his life and creativity has not diminished. Articles are being published in various periodicals, separate books and monographs are being released, and dissertations are being written.

Many of these works analyse the work and creativity of Grigol Orbeliani in different angles, but textual research and publication of hitherto unpublished letters and diaries will give scholars new opportunities for an even deeper and more comprehensive analysis of the life and work of a Georgian romanticist.

Chapter II. The historical-cultural significance of documentary genres

§ 1. Specificity and origin of documentary genres

Since the thesis has to do with the texts of the documentary genres – personal letters and diaries, we thought it necessary to compile a brief, general overview of the documentary genre. The paragraph discusses the specifics and origins of such documentary genres as chronography, hagiography, memoir, oratorio, epistle, diary, record, autobiography, biography, and publicism.

There are many other types of documentary texts: statement, recommendation, protocol, act, report, note, and other that are often found in writers' archives. We have not considered them because they fall under the category of "commercial papers".

§ 2. Documentary genre as source of information

This paragraph highlights the historical-cultural value of documentary genres. Our understanding of the past is based on the information we receive from these texts. Fiction and its genres naturally hold historical-cultural value, but unlike them, the documentary genres, as non-fiction, hold a higher degree of credibility. If fiction works depict epochs, events, cultural backgrounds in a form disrupted by artistic prism, documentary genres portray all this in a straightforward way.

The writer's personal feelings, thoughts and beliefs are reflected both in fiction writings and in realistic prose – in diaries and in epistolary legacy. These different types of texts help us not only to fully understand the author's life and creativity and to specify new details, but also to reconstruct individual creative processes.

One of Grigol Orbeliani's letters provides information regarding the removal of a few places from the poem "The King Tamar's Image in the Bethany Church." The poet's personal cards also contain information on the creative process of creating the poem "The Toast" (originally called "The Toastmaster").

The writer left an exquisite epistolary legacy interesting in linguistic terms. These letters are amazingly sincere. The information load particularly increases their importance for the research of the life and creativity of the writer.

§ 3. Connection of Grigol Orbeliani's writings with the fiction

The paragraph discusses the reflection of some passages of the writer's documentary prose in fiction works. In 1831 in his diary, Grigol Orbeliani describes his departure from Tbilisi to Russia. In one of the records, the poet reveals the feelings while visiting the tomb of King Erekle in Svetitskhoveli. These words are echoed in the extract of the poem "The Toast": "The glory of Iveria is buried with him in the grave," and addressing "To Iarali" regarding Erekle's epoch: "The past, the time of glory has taken away all the good."

The descriptions of nature in Grigol Orbeliani's same diary are extremely interesting and emotional. The poet who came to Ananuri is fascinated with the sight. This impression is then revealed in the poem "The Farewell Evening" (1841).

The letters also contain artistic passages which are then reflected in the poems. In one of the undated letters, it is probably dated by August 21 1870, the poet conveys an impression induced by King Tamar's fresco in the Bethany church, which is later echoed in the poem "King Tamar's Image in the Bethany Church" (1877).

Grigol Orbeliani's documentaries are distinguished by their high artistic and aesthetic value. Even in the cards to senior officials, Orbeliani's artistic taste and romantic nature are vividly expressed.

Chapter III. Textual research of Grigol Orbeliani's letters and diaries

§ 1. Handwritten sources and difficulties in reading them out

The paragraph discusses the difficulties in reading out the handwritten texts and the ways to overcome them. Private letters and diaries are rarely published in the author's lifetime. Therefore, their main source is autographs, the reading out of which is related to various problems, such as handwriting, specific spelling, damage of the artefact, rough crossings and strikethroughs, etc. New approaches are very important in overcoming such difficulties.

Proper reading out of the manuscript is one of the primary tasks of textology. To accomplish this, scholars used different methods in different eras, but in recent years digital technologies have greatly expanded the possibilities of reading out the manuscripts.

Within the framework of the Doctoral Program "Textology and Publishing Science", a method has been developed that takes into account all the above-mentioned difficulties and offers an effective way of reading out the manuscript, in particular, the complex use of various micro methods. We think it is very important to scrupulously study the author's handwriting, draw up tables of typical and atypical patterns of handwriting as soon as the work on archive begins.

§ 2. Unpublished letters and diaries

This paragraph discusses the importance of unpublished letters and diaries for textual and literary studies. Although Grigol Orbeliani's 535 letters had been academically published before the work began, many were still unpublished, and we were actively involved in studies for the preparation of the VIII-IX volumes of Epistolary Legacy.

The new writings, as well as those already published, contain a lot of in-

teresting information not only about the life and work of Grigol Orbeliani, but also about the socio-cultural life and on-going events in the country or abroad at that time.

The archive of Iona Meunargia in the Historical-Ethnographic State Museum of Zugdidi has preserved an undated fragment of the diary. Solomon Tsaishvili found the autograph along with other unknown manuscripts and noted in the article “Grigol Orbeliani’s Unknown Autographs” that the autograph represented a fragment of a diary of 1839 describing the poet’s adventure on the Dagestan front. However, the compilers of the edition of 1959 probably omitted this fragment and did not include it in the book. Thus, it is the only type of journal entry that was not published in the collection of the writer’s works. This fragment is also significant because it complements the information provided by the diary and the letter sent to Nikoloz Timerman, which are preserved at the National Center for Manuscripts, thus giving an overall picture of the events of that period.

§ 3. The importance of genre identification for academic edition

In the academic edition, the texts are ordered according to the genre-chronological principle, so it is necessary to properly identify which genre this or that work belongs to. In the complete collection of works published in 1959, “Artistic Sketches” are given as a separate section in the original prose rubric with four texts: “To An...”, “N. E. M.”, “The Winter Wind Is Roaring” and “The Story Told in Hospital in Riga”.

The first of them was written in 1824 and describes Grigol Orbeliani’s feelings about leaving home and starting military service. The form of addressing “To An...” taken as a headline of the text and ending – “Your blessed letter can return me the past happiness and vanished freedom. Goodbye!” suggests that this should be a personal letter, not an artistic sketch.

The second text is addressed to Nino and Ekaterine Chavchavadze and Manana Eristavi-Orbeliani. The form of addressing indicates that this is also a personal letter and not an artistic sketch.

In the third text, while expressing his sad feelings, the writer uses the first person plural, which is not to refer to a specific person, but to refer to general human events. The style of the text is artistic, but such comparisons can be found in Grigol Orbeliani’s diaries, as well.

The fourth text has a clear plot. It describes a Lithuanian story; it may be based on a real story or is completely invented. The title suggests that the writer heard and recorded the story at Hospital in Riga. Similar stories are abundant

in his diaries, and therefore, we do not consider the latter text to be an original artistic sketch.

We think that Grigol Orbeliani did not write original prosaic fiction texts. He created only documentary prose. Accordingly, two of these four works should be printed in the section of personal letters and two – in the section of records.

§ 4. Dating of the letters

The paragraph describes the difficulties of dating and the methods we used to date the letters. Dating is one of the most important areas of textual studies, the results of which are also relevant for further textual and literary studies. Chronological ordering of material is one of the key principles of academic edition. This principle is used to order texts and information both in the scientific collections of works and in the chronicle of the writer's life and creative works and, of course, ordering according to this principle cannot be accomplished without dating the texts.

In the new edition of Grigol Orbeliani's epistolary legacy, dating of the letters became possible through digital corpuses. We often need information related to the civic or church calendar. That's why we need to have electronic pages that relate to reliable civic and church calendars.

We used the following information to determine the date: paper type, thread mark, ink colour, comparison of contextual data; historical or cultural-social facts cited in the letter; dates of birth, death and name day of the person mentioned, dates of marriage or other events in the family; years of occupation a post or resignation by a particular person; the location of an addressee or a sender; external sources, including: diary entries, letters of other people, memories, and other documents.

Establishment of the dates is a very urgent issue for textual scientists. It is a basis for further researches and allows to properly understand the significance of the writer and his creations in the contemporary literary or social environment.

§ 5. Identification of addressees and mentioned individuals

In this paragraph, we discuss the research methods and technologies related to identification of individuals. Prior to the study of the issue, fundamental textual studies had already been carried out in the earlier volumes of Grigol Orbeliani's epistolary legacy, and therefore the research strategies were developed that greatly facilitated this process.

Often a person is mentioned only by surname in a letter and the context shows his or her profession or position. In this case, the reference book “Кавказский Календарь” (The Caucasus Calendar) turned to be very helpful in identifying the person. Sometimes a person is mentioned only by position, not by the full name. When this position is occupied only by one person at a time, the identification of the person is possible. If an event is related to a surname, even though the letter does not reveal the exact identity of the person, the mentioned fact helps us to identify that person.

If personalities are mentioned as spouses, a child, a family member, the information about them should be specified in the commentary of the academic edition. This is an area of research for the specialist of textual studies and therefore, we have also searched for as much information as possible regarding the mentioned person. Genealogical lists have been very helpful in finding information, but several inaccuracies have convinced us that it is necessary to verify this information as well.

The overall volume of the diaries is much smaller than that of the letters, but some of the individuals mentioned there were unclear and their identities were cited in the commentary only according to indications, existing in Grigol Orbeliani’s texts. We had to use different methods to identify those individuals.

The information obtained from the documentary records of the writer cannot be complete without identifying the persons mentioned therein. Therefore, it is important to know who is implied under the name, surname, nickname, public name, or pronoun mentioned in this or that letter.

§ 6. Reading out and identification of the geographical names

The paragraph discusses the difficulty in reading out the geographical names in letters and diaries. One of the most serious problems while working on texts is the reading out and identification of geographical toponyms, as they contain a lot of names of settlements that are small, lesser-known, and with changes in the names today. Discrepancies in Georgian and Russian writing also created problems while using the databases. The names, surnames of people and toponyms are often spelled in Russian and Georgian in various ways. Therefore, when commenting on the letters, we had to guess which geographical name was meant in this or that particular case or how it could have been written in Russian. We had to conduct a huge research to determine each such toponym, every possible spelling, and to check if there were any geographical places with such denomination. If any matched, then we would determine whether it could have been meant in the given context.

§ 7. Preparation of commentary material

This section discusses the necessity to add comments in the scientific apparatus of the academic edition of works. Letters and diaries often contain phrases that need commenting to help the reader understand what is meant by an obscure passage in this or that event.

We often have to comment not only on the events taking place in Georgia but also on historical facts abroad. Sometimes we make comments based on a research and comparison of two pieces of information.

In letters and diaries, Grigol Orbeliani speaks of prose or poetical works, plays, opera or theatre performances. In order to perceive the text completely, readers need information about their authors. As far as the stories of nearly two centuries ago were concerned, we had to conduct some special research to clarify them.

§ 8. Authorial mistakes and difficulties in reading them out

Both in personal letters and in diaries, we find mechanical mistakes and incorrect references to historical facts. These kinds of lapses complicate the research and it is essential to obtain a lot of material and introduce additional information to prove that we are really dealing with a mistake.

Here are some examples of authorial mistakes. Often, according to a surname and related to it information, we come to the conclusion that Grigol Orbeliani wrote it incorrectly. We correct the mistakes in the letters based on research, but we will not comment until we are convinced that this is indeed the person we have assumed.

§ 9. Significance of information in the letters sent to Grigol Orbeliani by other people

Not only Grigol Orbeliani's letters but also the cards, memories and records sent by others to him reveal many unknown facts that specify the writer's biography or his creative heritage. This was confirmed once again by the study of the cards to Grigol Orbeliani in various archives or museums. Most of these cards are still unpublished. Nevertheless, the letters sent to the poet began to be published in his lifetime.

The letters of others are also of great importance due to the fact that they provide information on the cards of Grigol Orbeliani that did not reach us. These cards are important not only for identifying the dates of events and commenting, but because the persons mentioned there and their positions enable the identification of persons, as well as their relationship to the person that is being studied.

Chapter IV. Publishing studies related to the publication of letters and diaries

§ 1. Publication of Grigol Orbeliani's separate letters

This paragraph provides information on publications of Grigol Orbeliani's letters. The writer's contemporaries began publishing the writer's cards shortly after his death. At first, two letters sent by the poet to Iakinte Alexi-Meskishvili in April 1875 were published on September 7, 1883, in the newspaper "Droeba"; On September 5 1885, two letters of the poet to Ekaterine Chavchavadze-Dadiani were published in the same newspaper.

The first biographer of Grigol Orbeliani – Iona Meunargia began writing the work "The Life and Achievements of Grigol Orbeliani" in the life of the writer in 1879 and first published it in the 1904-1905 issue of the magazine 'Moambe' (The Herald). He composed the biography according to the poet's narrative and letters; he also included full letters and their fragments in that publication.

In 1936-1937, with the edition and notes by Akaki Gatserelia, a two-volume edition of Grigol Orbeliani's letters was published. The publication reunited all the Georgian cards studied at that time, but as the material was scattered in different repositories, separate publications of newly discovered letters continued to be released.

§ 2. A two-volume edition of Grigol Orbeliani's letters

This paragraph discusses the first edition of the poet's letters. Grigol Orbeliani left extremely rich epistolary legacy. Akaki Gatserelia made a great contribution to the scientific study and publication of this legacy, as well as to the publication of works. He published the first volume of the poet's letters in 1936, which included 157 letters written in 1832-1850, and the second volume in 1937, which consisted of 226 cards written in 1851-1859. Thus, 383 letters were published in both volumes. For most cards, this edition represented the first publication.

Akaki Gatserelia intended to publish Grigol Orbeliani's letters in three volumes. In Volume III, he planned to publish letters written in 1860-1883 (the civil period), as well as publishing overlooked, undated cards in the same volume. After the Georgian letters, the researcher was planning to publish the diaries written in Georgian and the official and personal letters written in Russian, which would comprise Volumes IV-V of the series. However, this plan failed for some reason.

§ 3. The academic edition of epistolary legacy and its scientific concept

A complete publication of Grigol Orbeliani's letters became possible a few decades later. In 2010, Iakob Gogebashvili Telavi State University launched the

project “Epistolary Legacy of Georgian Writers of the XIX-XX Centuries”. To date, there are 8 volumes that comprise of 727 letters of the writer. This edition presents an interesting concept of academic edition of Epistolary Legacy and has a scientific apparatus tailored as much as possible to the specificity of the material to be published.

Most of the texts represent autographs that reached us and many of them were published for the first time. Accordingly, important textual studies have been carried out: reading out, attribution, dating, identification of persons. Russian letters are printed in the publication in the form of the main text, with Georgian translations presented after them.

There are too many letters in the two-volume edition by Akaki Gatsereia, where the author indicated only a date without specifying years. In most cases, the publisher had the documents dated correctly, but there was no evidence regarding what the research was based on. Therefore, the publishers of the academic edition had to find evidences and reinforce assumptions. This was actually re-dating, as in some cases the date adjustment was required as well.

The scientific apparatus in the volumes is represented by comments, annotated searches and dictionary of geographical names and persons. The author’s style, orthography, punctuation, and paragraphs are maintained in the edition, except the cases where the pen lapses are recorded. The author’s linguistically incorrect phrases are preserved.

The descriptors contain complete information about the letters and are divided into the following categories: manuscript/autograph, date and place, signature, form of referring to an addressee, description of the autograph or copy, addressee’s address, notes, first publication, dating. Annotated searches of persons and geographical names arranged in alphabetical order are attached to the publication after the comments. In addition to literature, conversational forms, Russicism, and words of foreign origin are included in the dictionary.

The textual rubrics accompanying the volumes of Grigol Orbeliani’s epistolary legacy represent the results of important and thorough research. These rubrics were gradually refined in the process of publishing, and eventually acquired a form that perfectly met the requirements of the academic edition.

§ 4. Historical-cultural value of the academic edition of Grigol Orbeliani’s letters

Grigol Orbeliani’s work is varied and closely linked to the Georgian way of life in the 19th century. With its epistolary reasoning, it creates an extraordinarily realistic picture of the era, with live faces and recent events.

After completing his military service in Dagestan, Grigol Orbeliani served in various administrative positions in Georgia and took active part in the management of both Georgia and the Caucasus. During this time, the writer often sent letters to former Caucasian Viceroys Alexander Baryatinsky and Mikhail Romanov. These extensive reports or brief messages provide important insight into the writer's attitude to historical and political developments in the Caucasus or the Russian Empire in general.

Letters to other addressees express quite intelligible views on Georgian language, customs, education and culture. The letters published in the academic edition of Grigol Orbeliani's Epistolary Legacy contain plenty of interesting and hitherto unknown information about current Georgian and international events. Therefore, this edition, besides being scholarly, has immense historical-cultural significance.

§ 5. The practice of publishing diaries

This paragraph discusses the international experience of publishing diaries and the development of this genre in Georgia. The diaries of the writers are also published in full editions of their works. For example, in 2016, the University of Edinburgh published the fourth volume of a complete collection of a well-known English writer – Katherine Mansfield including diaries and recordings of various types. Mansfield's diaries have been published in the form of fragments several times before, but this one is the first scientifically specified and chronologically ordered publication with comments on historical, cultural, and biographical contextual details.

The diary genre has been developing in Georgia since the beginning of the 18th century. The first example of this form that reached us is the journey to Europe in 1713-1716 described by Sulkhan-Saba Orbeliani, by means of which the artistic-documentary genre in Georgian literature was established. From the works of the diary-type travel-memoir genres, the most famous are: Timote Gabashvili's "The Pilgrimage", Vakhushti Batonishvili's "Description of Peterhof", Grigol Batonishvili's "Journey from Petersburg to Vilnius", Giorgi Avalishvili's "Journey through Tbilisi to Jerusalem" and others. Grigol Orbeliani's diary "Journey from my Tiflis to Petersburg" belongs to this genre.

§ 6. History of the publication of Grigol Orbeliani's diaries

The paragraph discusses the search and publication of Grigol Orbeliani's diaries. One part of the diaries has been lost, and the other has not been seen for

decades by not only the contemporaries of the writer but also the author himself, as he was arrested for his involvement in the conspiracy of 1832.

Excerpts from Grigol Orbeliani's diary were first published by Iona Meunargia in a monograph of 1905, which was entitled "Life and Achievements of T. Grigol Orbeliani." In 1928, Pavle Ingorokva discovered Grigol Orbeliani's Diary "A Journey from My Tiflis to Petersburg" and published the first references in the journal "Mnatobi", which included fragments of the diary. Since then separate chapters of the diary have been published in periodicals.

The writer's diaries of 1831-1832, 1836, and 1839 were fully published in the 1959 collection of essays, and then based on this publication, in the 1989 collection "Farewell Evening".

§ 7. The concept of academic edition of diaries and its scientific value

There has been no full academic edition of Grigol Orbeliani's works so far. Therefore, it was necessary to develop its publishing concept in line with the latest requirements of textology and publishing.

In view of the specificity of the academic edition, we think that diaries should be published in future academic editions of the writer's works in a way the author wrote them without any stylistic or spelling interference. Each text should be accompanied by a scientific apparatus that will show the corrections and mechanical errors in the autograph according to the pages and lines. The sources and their descriptions will be indicated. Textual notes and comments, search engines and dictionaries should be provided.

The places in the autograph of the diaries written before 1833, depicting the king's anti-Russian moods, are underlined and marked with "Перевод" (Translation), indicating that the Investigative Commission of 1832 Conspiracy was interested in these episodes and requested a translation. We believe it is important that the notes made by the Investigative Commission of 1832 Conspiracy in the diaries should be recorded in the scientific apparatus of the academic edition.

Conclusions

Grigol Orbeliani has left us diaries and an epistolary legacy that are interesting and sophisticated in linguistic and stylistic terms. These writings are full of emotions, interesting thoughts, profound reasoning, and iconic images.

We studied textologically 206 letters of the writer, of which 98 were first published in the 8th volume of the Epistolary Legacy and 94 were first published in the 9th volume. We have dated 43 letters from the material to be in-

roduced in these two volumes and future volumes; we have identified dozens of persons mentioned and conducted studies to comment on obscure passages.

Private letters and diaries are rarely published in the author's lifetime. Therefore, their main source is autographs, whose reading out is connected with various difficulties, such as handwriting, specific orthography, damage of the artefact, rough strikethroughs and corrections, etc. We have used the latest methods and digital technologies to overcome such difficulties. In addition, we have studied the calligraphy in the writer's autographs in Georgian and Russian languages and have drawn up tables with typical and atypical patterns characteristic for his handwriting.

The information obtained from the records of the writer cannot be complete without identifying the persons mentioned in them. Often a person is mentioned only by surname in the letters, and the context shows his or her profession or position. Genealogical lists and corpus-based research have been most helpful in finding information for the identification of mentioned individuals. We used various research methods for dating, including exclusion, deductive, and other methods.

While working on Grigol Orbeliani's letters, one of the most serious problems was the reading out and identification of geographical names since they contain a lot of names of settlements that are lesser-known and with changes in the names today. A lengthy study was required to identify each such toponym.

The writer often mentioned prosaic or poetic works, plays, opera and theatre performances in diaries, and the reader needs to know exactly whose work, performance, or music is meant to comprehend the text perfectly. We obtained information on each of them as far as possible.

Examination of previous editions of Grigol Orbeliani's diaries led us to the conclusion that it would be better to separate them from each other in order to better understand separate records. Since, in most cases, the record is not preceded by a full date and only a day is specified, it is advisable to include a month and a day, as well as a year in square brackets before each record.

The specificity of the academic edition lies not only in the scientific study of the material but also in the structuring of the scientific apparatus. In our opinion, the new academic edition of Grigol Orbeliani's diaries, like his letters, requires well-organized rubrics. Textual notes should be provided, reflecting the corrections and mechanical errors in the autograph according to pages and lines. Textual comments should also be in order and should be as comprehensive as possible.

Our researches reflected in two volumes of Grigol Orbeliani's Epistolary Legacy and will be reflected in academic edition of Grigol Orbeliani's diaries.

The major provisions of the thesis are presented in the following publications:

1. Culturul-historical Aspects of Grigol Orbeliani's letters, Materials of the International Conference "Arqival and Source Studies – Trends and Challenges", Tbilisi, 2018, pp. 306-311.
2. Tea Tvalavadze, Ia Ghadua, The newly revealed epistolary heritage of Tsisperkantselis and its importance for the history of Georgian literature, Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences, 2018, v. 12, n 4, pp. 148-154.
3. Textological Researches of Grigol Orbeliani's Epistolary Heritage. International Journal of Latest Research in Humanities and Social Science (IJLRHSS), Volume 02 – Issue 08, 2019, pp. 18-24; <http://www.ijlrhss.com/paper/volume-2-issue-8/6-HSS-432.pdf>.
4. First Volume and Censorship of Grigol Orbeliani's Epistolary Heritage, journal „Analebi“, 2019, December, N15.

In the reports presented on international forums

1. Dating of Grigol Orbeliani's Personal Letters, International Symposium for Young Scholars in the Humanities, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi, 2017.
2. Unpublished Archival Materials Preserved in the Museum of Literature, International Conference – Arqival and Source Studies – Trends and Challenges, National Archives of Georgia, Tbilisi, 2017.
3. Culturul-historical Aspects of Grigol Orbeliani's letters, International Conference – Arqival and Source Studies – Trends and Challenges, National Archives of Georgia, Tbilisi, 2018.
4. The importance of letters to Grigol Orbeliani to obtain information, International Conference – Archival and Source Studies – Trends and Challenges, National Archives of Georgia, Tbilisi, 2019

ნაშრომი განხორციელდა შოთა რუსთაველის საქართველოს
ეროვნული სამეცნიერო ფონდის ფინანსური მხარდაჭერით
(გრანტი N DP2016_18 „ტექსტოლოგია და გამოცემათმცოდნეობა“).

This work was supported by Shota Rustaveli National Science Foundation
(SRNSF) [Grant # DP2016_18 ‘Textual Scholarship and Editorial Studies’].

სტამბა: „დალმა“
რედაქტორი: ლაშა ბაქრაძე
სტილისტი: ფატი გაგულია

The printing house: „dalma“
Editor: Lasha Bakradze
Stylist: Fati Gagulia